

Politeja

Nr 5(86), 2023, s. 125-152

<https://doi.org/10.12797/Politeja.20.2023.86.07>

Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Olga WASIUTA

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

olga.wasiuta@up.krakow.pl

„PLAN MARSHALLA” DLA UKRAINY

ABSTRACT „Marshall Plan” for Ukraine

Russia's horrific aggressive war against Ukraine is causing immense human suffering, destruction of critical infrastructure, and hundreds of billions of dollars in damage. The international community stands by Ukraine and is determined to support its reconstruction and modernisation towards a sustainable, democratic and prosperous future, in line with its European path. The new Marshall Plan will fundamentally transform post-Soviet Ukraine and will allow for a new Ukraine to be built, forever moving away from the outdated technologies inherited from the 'Soviet' era.

Keywords: Marshall Plan for Ukraine, rebuilding and reconstruction of Ukraine, Ukrainian recovery programme, Fast Recovery Plan, Plan for the reconstruction and development of Ukraine, sources of funding for the reconstruction of Ukraine

Słowa kluczowe: plan Marshalla dla Ukrainy, odbudowa i rekonstrukcja Ukrainy, ukraiński program naprawczy, *Fast Recovery Plan*, Plan odbudowy i rozwoju Ukrainy, źródła finansowania odbudowy Ukrainy

WPROWADZENIE

W połowie XX wieku Polska musiała odbudować z ruin Warszawę i inne miasta. Ukraina będzie miała podobne doświadczenia. Wojna z Rosją trwa, ale Ukraińcy zastanawiają się, kto, w jaki sposób i jakimi środkami przywróci do życia zniszczone miasta. Ukraina, której straty szacuje się na co najmniej 750 mld dolarów, właśnie przygotowuje się do wielkiej (największej od czasów II wojny światowej) odbudowy miast zniszczonych i okaleczonych przez Rosję.

Plan Marshalla (oficjalnie Europejski Program Odbudowy) był amerykańską inicjatywą uchwaloną w 1948 roku w celu zapewnienia pomocy zagranicznej Europie Zachodniej. Stany Zjednoczone przekazały ponad 13 mld dolarów (równowartość ok. 115 mld dolarów w 2021 roku) w ramach programów odbudowy gospodarek 17 krajów Europy Zachodniej i Południowej, aby stworzyć stabilne warunki, w których instytucje demokratyczne mogłyby przetrwać po zakończeniu II wojny światowej¹. Celami USA były odbudowa zniszczonych wojną regionów, usunięcie barier handlowych, modernizacja przemysłu, poprawienie dobrobytu w Europie i zapobieganie rozprzestrzenianiu się komunizmu². Plan Marshalla proponował zmniejszenie barier między państwowych i integrację gospodarczą kontynentu europejskiego, jednocześnie zachęcając do wzrostu produktywności i przyjęcia nowoczesnych procedur biznesowych³.

Stany Zjednoczone obawiały się, że bieda, chaos, głód, desperacja i bezrobocie po II wojnie światowej mogą wzmocnić atrakcyjność partii komunistycznych dla wyborców w Europie Zachodniej. 5 czerwca 1947 roku w przemówieniu na Uniwersytecie Harvarda sekretarz stanu USA George C. Marshall przedstawił ideę europejskiego programu pomocy finansowanego przez Stany Zjednoczone⁴. Proponował wykorzystanie amerykańskich środków finansowych oraz pochodzących z USA towarów i technologii, aby zapobiec dalszemu upadkowi europejskiej gospodarki, która musi zmierzyć się z ekonomicznym, społecznym oraz politycznym pogorszeniem sytuacji o bardzo poważnym charakterze⁵.

¹ *Marshall Plan: European-United States History*, Encyclopedia Britannica, 27 I 2020, [online] <https://web.archive.org/web/20210817141443/https://web.archive.org/www.britannica.com/event/Marshall-Plan>, 17 XII 2022.

² M.J. Hogan, *The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947-1952*, Cambridge 1987, s. 27.

³ A. Carew, *Labour Under the Marshall Plan: The Politics of Productivity and the Marketing of Management Science*, Manchester 1987.

⁴ Więcej na ten temat zob. K. Kowalski, *Plan Marshalla. Uwarunkowania i skutki gospodarczo-polityczne*, Łódź 2014, s. 252; B. Steil, *Plan Marshalla. Postawić świat na nogi*, przeł. K. Bażyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Kraków 2020; M. Szatlach, *Plan Marshalla. Amerykańska wizja integracji europejskiej*, Bydgoszcz 2008.

⁵ Fragment przemówienia sekretarza stanu USA George'a Marshalla na zebraniu klubu absolwentów Harvardu, wygłoszonego w Cambridge w stanie Massachusetts 5 VI 1947, [w:] *Wiek XX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli i studentów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1998, s. 308-309.

W latach 1948-1951 Waszyngton zainwestował w Europie nieco ponad 13 mld dolarów, czyli ok. 130-150 mld dolarów według dzisiejszego kursu. Ponieważ środki finansowe w ramach planu Marshalla zostały rozdzielone między 17 krajów i terytoriów, nawet najwięksi odbiorcy otrzymali niewiele: Wielka Brytania – 3,3 mld, Francja – 2,3 mld, RFN – 1,4 mld, Włochy – 1,2 mld. Większość ekspertów uważa, że pieniądze otrzymywane z USA bezpośrednio napędzały wzrost gospodarek europejskich średnio o ok. 0,5% rocznie⁶. Nie oznacza to jednak, że plan Marshalla odegrał marginalną rolę w pokonfliktowej odbudowie Europy. Jego znaczenie polegało nie tyle na bezwzględnej kwocie pomocy, ile na fakcie, że pomógł uruchomić naturalny proces ożywienia gospodarczego Europy, objawiający się ożywieniem sektora prywatnego, akumulacją wymiany handlowej między krajami europejskimi, wzrostem krajowej aktywności inwestycyjnej oraz tworzeniem nowych instytucji gospodarczych. Plan działał również jako swego rodzaju gwarancja udzielona narodom europejskim przez rząd USA. Stał się też katalizatorem szybkiego wzrostu inwestycji krajowych w większości uczestniczących krajów – pomagał przywrócić produkcję przemysłową i rolną, zapewnić stabilność finansową i rozszerzyć handel.

Plan Marshalla był odważną, innowacyjną strategią sprostania najpilniejszym wyzwaniom swoich czasów, który nie tylko pomógł krajom Europy Zachodniej w odbudowie, lecz także umożliwił dalszy ich dobrobyt. Przełamanie cyklu konfliktów w Europie Zachodniej i odbudowa gospodarek zniszczonych przez II wojnę światową były ogromnym zadaniem, a plan Marshalla to konkretny przykład skali zmian umożliwionych przez wyobraźnię, pragmatyzm i hojność. Zaangażowane kraje Europy Zachodniej doświadczyły w tym okresie wzrostu produktu krajowego brutto od 15% do 25%. Plan w znacznym stopniu przyczynił się do szybkiej odnowy zachodnioeuropejskiego przemysłu chemicznego i stalowego. Harry Truman rozszerzył plan Marshalla na mniej rozwinięte kraje na całym świecie w ramach programu Point Four, zainicjowanego w 1949 roku.

Mądrze realizowany w ciągu kilku lat Europejski Program Odbudowy Plan Marshalla przyspieszył zarówno ożywienie gospodarcze, jak i stabilizację polityczną w Europie Zachodniej. Co więcej, w latach 1947-1951 skutecznie powstrzymał ambicje Stalina dotyczące politycznej ekspansji na Zachód. Dzisiaj musimy pamiętać, że długofalowe bezpieczeństwo Europy zależeć będzie od odbudowy Ukrainy i powstrzymania podobnych ambicji Rosji.

Celem artykułu jest charakterystyka proponowanego planu odbudowy Ukrainy – nowego planu Marshalla, jego analiza i ocena ekonomicznych oraz politycznych motywów. Wprowadzenie takiego planu będzie możliwe dopiero po zakończeniu konfliktu i przywróceniu minimalnej stabilności na kontynencie europejskim. Zastanawiając się nad przyszłością Ukrainy poza obecną wojną, wielu polityków i ekspertów spekuluje na temat celowości planu Marshalla dla tego kraju. Powstaje logiczne pytanie, czy taki plan powinien powstać teraz, czy może warto poczekać do zakończenia wojny i podsumowania zniszczeń.

⁶ A. Kortunov, *Is a Marshall Plan for Ukraine Possible?*, *Modern Diplomacy*, 28 XI 2022, [online] <https://modern diplomacy.eu/2022/11/28/is-a-marshall-plan-for-ukraine-possible/>, 22 XII 2022.

Przedmiotem zainteresowania były motywy gospodarcze i polityczne planu Marshalla dla Ukrainy, jak również społeczne aspekty bezpieczeństwa i identyfikacja zagrożeń, które mogą pojawić się po zakończeniu wojny rosyjsko-ukraińskiej przy braku wsparcia dla Ukrainy ze strony państw demokratycznych.

W artykule postawiono hipotezę, że pomimo wpływu uwarunkowań gospodarczych ostatecznie to czynniki natury politycznej i bezpieczeństwa międzynarodowego miały największy wpływ na powstanie planu Marshalla dla Ukrainy.

Przy pisaniu artykułu posłużono się różnymi teoriami i założeniami metodologicznymi, wśród których na plan pierwszy wysuwają się podejście normatywne (dyskurs wokół potrzeby wprowadzenia planu Marshalla dla Ukrainy jeszcze przed zakończeniem wojny) i podejście historyczne (nawiązywanie do planu Marshalla z 1947 roku). Ze względu na charakter i cel rozważań przyjęto założenie o zastosowaniu zróżnicowanej metodologii badawczej, u podstaw której znalazły się następujące metody: historyczna, instytucjonalno-prawna, monograficzna oraz analiza dokumentów.

Problematyka pomyślnego planu Marshalla dla Ukrainy jest postrzegana przez pryzmat zagrożeń o charakterze militarnym ze strony Federacji Rosyjskiej i w chwili rozpoczęcia pracy nad artykułem była reprezentowana w polskiej literaturze naukowej w stosunkowo niewielkim zakresie. W ciągu ostatnich kilku miesięcy obserwować można wzrost zainteresowania tą problematyką, chociaż podejmowany temat jest ważny szczególnie z punktu widzenia bezpieczeństwa międzynarodowego. Mając na uwadze ewidentną dysproporcję ilościową w polskich i zagranicznych badaniach na temat planu Marshalla dla Ukrainy, autorka uważa, że na gruncie polskiego piśmiennictwa istnieje luka, którą należało wypełnić. Artykuł opiera się na literaturze anglojęzycznej, korzystano również z publikacji w języku ukraińskim i polskim. Najbardziej wartościowym materiałem źródłowym okazały się publikacje i raporty: *A Modern Marshall Plan for Ukraine. Seven Lessons from History to Deliver Hope*⁷, *A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine*⁸ oraz *Rebuilding Ukraine: Principles And Policies*⁹.

Wojna rosyjsko-ukraińska spowodowała do tej pory setki miliardów dolarów szkód, w tym w infrastrukturze krytycznej. Finansowanie bieżących i powojennych wysiłków na rzecz odbudowy kraju jest tematem szeroko dyskutowanym. Niektórzy sugerują, że rosyjskie aktywa zamrożone na mocy sankcji wojennych mogłyby zostać wykorzystane do częściowego sfinansowania odbudowy Ukrainy. I choć końca wojny jeszcze nie widać, UE, USA, Ukraina i jej sojusznicy już stoją przed kolejnym wyzwaniem: konieczną odbudową kraju, która musi się odbyć w niespokojnym otoczeniu gospodarczym,

⁷ H.A. Conley, *A Modern Marshall Plan for Ukraine: Seven Lessons from History to Deliver Hope*, GMF, 3 X 2022, [online] <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2022-10/A%20Modern%20Marshall%20Plan%20for%20Ukraine.pdf>, 25 XI 2022.

⁸ *A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine*, red. T. Becker i in., London 2022, [online] https://cepr.org/system/files/publication-files/147614-a_blueprint_for_the_reconstruction_of_ukraine.pdf, 25 XI 2022.

⁹ *Rebuilding Ukraine: Principles And Policies*, Paris Report 1, red. Y. Gorodnichenko, I. Sologoub, B. Weder di Mauro, Paris 2022, [online] https://new.cepr.org/system/files/publication-files/178114-paris_report_1_rebuilding_ukraine_principles_and_policies.pdf, 25 I 2023.

ponieważ nie polega ona tylko na odbudowie Ukrainy do stanu sprzed wojny; chodzi o głęboką modernizację kraju. Zaawansowane planowanie i przygotowania do odbudowy podczas trwającej wojny zwiększą szanse na sukces i dadzą milionom Ukraińców nadzieję, że po okropnościach wojny jest światelko w tunelu.

POCZĄTKI PLANU MARSHALLA DLA UKRAINY

Plan Marshalla dla Ukrainy nie jest nową ideą w społeczeństwie zachodnim i pojawił się po rewolucji godności w latach 2014-2015, na szczycie fali zachodniego poparcia dla Ukrainy. Konieczność stworzenia takiego programu naprawczego spotkała się z odzewem znanego amerykańskiego finansisty George’a Sorosa oraz kilku niemieckich i francuskich polityków i działaczy społeczeństwa obywatelskiego¹⁰; Litwa ogłosiła nawet, że jego realizacja jest oficjalną polityką kraju¹¹. Anders Åslund, waszyngtoński ekspert do spraw ukraińskich, w 2016 roku obliczył, że przy wdrożeniu planu Marshalla dla Ukrainy, mobilizacji ok. 5 mld dolarów rocznie na inwestycje w realną gospodarkę, roczny wzrost PKB Ukrainy zwiększyłby się z 2% do średnio 6-8% w ciągu 5-10 lat. Podobne dane podała Natalie Jaresko, była minister finansów Ukrainy¹².

Plan europejski dla Ukrainy powinien wykorzystywać doświadczenia i sukcesy tzw. Planu Junckera dla Europy i Planu inwestycji zewnętrznych UE. Powinien opierać się na tych samych założeniach, co ogłoszony przez Komisję Europejską miniplan Marshalla dla Bałkanów Zachodnich, którego celem było zainwestowanie ponad 13 mld euro w rozwój infrastruktury i gospodarki w tym regionie. Inwestycje w ramach Europejskiego Planu dla Ukrainy powinny być skierowane do realnej gospodarki, pod warunkiem rewitalizacji strukturalnej reformy i tworzenia przyjaznego otoczenia dla inwestycji. Plan nie przewiduje włączenia wsparcia budżetowego¹³.

Jednak w tym czasie oficjalne władze nadały najwyższy priorytet programowi liberalnych reform, mających na celu stabilizację i deregulację gospodarczą i finansową, zmniejszenie roli państwa, zastąpienie jego instytucji i najwyższego kierownictwa. Na pierwszym etapie reform kwestia wzrostu gospodarczego w dokumentach programowych była traktowana jako drugorzędna, taka, która w przyszłości rozwiąże się jako logiczna konsekwencja zmian instytucjonalnych.

Koncepcja planu Marshalla w kontekście udzielania Ukrainie pomocy finansowej jest wykorzystywana od dawna, w tym na najwyższym szczeblu ukraińskim

¹⁰ A. Maksjuta, *The Marshall Plan for Ukraine: A New Opportunity or Another Disappointment?*, Euromaidan Press, 20 X 2017, [online] <https://euromaidanpress.com/2017/10/20/the-marshall-plan-for-ukraine-a-new-opportunity-or-another-disappointment/>, 17 XI 2022.

¹¹ A. Kubilius, *W. Europe Needed a Marshall Plan in 1947: In 2017 Marshall Plan is Needed for Ukraine*, Delfi, 26 V 2017, [online] <https://www.delfi.lt/en/politics/w-europe-needed-a-marshall-plan-in-1947-in-2017-marshall-plan-is-needed-for-ukraine.d?id=74755906>, 19 XI 2022.

¹² *European Plan for Ukraine: Building a Story of Success*, [online] <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2017/11/Presentation-EuropeanPlanUkraineupdate.pdf>, 19 XI 2022.

¹³ *Tamże*.

i europejskim. Inicjatywę opracowania planu Marshalla dla Ukrainy podjęła kierowana przez byłego premiera Litwy Andriusa Kubiliusa grupa na rzecz pomocy Ukrainie na lata 2017-2020; przewidywała ona m.in. plan wsparcia gospodarczego, finansowego i inwestycyjnego, w tym konsekwentne wzmacnianie dialogu strategicznego między Ukrainą a krajami zachodnimi w celu zapewnienia integracji europejskiej Ukrainy. Inicjatywa „plan Marshalla dla Ukrainy” przewidywała inwestycje w realny sektor gospodarki Ukrainy, wsparcie reform prowadzących do wzrostu gospodarczego Ukrainy, tworzenie nowych instrumentów finansowania inwestycji, a także wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw.

Za przejście do bardziej praktycznej fazy realizacji planu można uznać zatwierdzenie pod koniec marca 2017 roku uchwały XXIV Zjazdu Europejskiej Partii Ludowej (EPL) dotyczącej Ukrainy, która w szczególności wezwała państwa członkowskie UE do udzielenia temu krajowi pomocy militarnej, humanitarnej i gospodarczej, w tym do stworzenia szerokiego pakietu inwestycyjnego mającego na celu przyspieszenie odbudowy gospodarki Ukrainy, co w rezolucji nazwano wprost „nowym planem Marshalla”. Wprowadzenie tego terminu do obiegu europejskiego znacznie wzmocniło pozycję inicjatorów. Powstała międzyparlamentarna grupa litewsko-ukraińska, zajmująca się realizacją postanowień XXIV Zjazdu EPL¹⁴.

14 września 2017 roku odbyły się międzyresortowe spotkanie i briefing prasowy w sprawie ukraińsko-litewskiej inicjatywy „Nowy Europejski Plan Inwestycyjny dla Ukrainy i innych krajów Partnerstwa Wschodniego” (tzw. plan Marshalla dla Ukrainy), którą zaprezentowali ówczesny pierwszy wicepremier Ukrainy Stepan Kubiw, były premier Republiki Litewskiej Andrius Kubilius i deputowana Ukrainy Hanna Hopko. Kubilius podkreślił, że inicjatywa opiera się na doświadczeniach Litwy w przeprowadzaniu reform z lat 90.¹⁵ Plan Marshalla miał być narzędziem demonstrującym poparcie europejskich partnerów dla ukraińskiego społeczeństwa.

Niektórzy zwolennicy planu widzieli w nim listę dużych projektów infrastrukturalnych, takich jak autostrada ze wschodu Ukrainy do granicy z Unią Europejską czy nowe lotniska, albo innych, świadczących o zbliżeniu z UE. Pojawił się też pomysł na plan organizacji inwestycji zagranicznych w wysokości 4-5 mld euro rocznie, co powinno było przyspieszyć realny wzrost PKB¹⁶.

Plan Marshalla dla Ukrainy był planowany na okres do 10 lat i przewidywał coroczną alokację 5 mld euro (z innych źródeł – dolarów) na wsparcie reform w Ukrainie, tworzenie nowych instrumentów finansowania inwestycji w sektorach infrastrukturalnych,

¹⁴ Y. Zhalilo, *Plan Marshalla 2.0 chy chervovyy skarb het'mana Polubotka?*, ISED [Я. Жаліло, План Маршалла 2.0 чи черговий скарб гетьмана Полуботка?, ICEA], 4 X 2017, [online] <http://iser.org.ua/analitika/ekonomichnii-analiz/plan-marshalla-20-chi-chergovii-skarb-getmana-polubotka>, 17 XII 2022.

¹⁵ „Plan Marshalla dlya Ukrainy”: 5 mlrd yevro na rik zabezpechat' zrostantnyia ekonomiky do 6-8%, Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [„План Маршалла для України”: 5 млрд євро на рік забезпечать зростання економіки до 6-8%, Міністерство економіки України], 14 IX 2017, [online] <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&cid=7f85c61e-6837-4694-aa9b-9c25d69a998d&title=PlanMarshallaDliaUkraini-5-MlrdvroNaRikZabezpechatZrostantniaEkonomikiDo6-8->, 17 XI 2022.

¹⁶ A. Maksjuta, *The Marshall Plan...*

projekty rozwoju regionalnego, wsparcie małych i średnich przedsiębiorstw. Jednak autorzy pomysłu nie mieli pewności ani co do źródeł finansowania planu (w różnych przypadkach chodzi o środki prywatnych inwestorów lub pozyskanie środków z budżetu europejskiego), ani co do mechanizmów jego realizacji (nazywane są dotacjami, poręczeniami, tanimi pożyczkami i inwestycjami bezpośrednimi)¹⁷.

W nawiązaniu do tradycji planu Marshalla z 1947 roku Kubilius podkreślał, że decyzję o wykorzystaniu środków powinna podjąć Ukraina. Argumentując na forum społeczności międzynarodowej celowość i konieczność stworzenia planu Marshalla dla Ukrainy, jego autorzy skupiali się przede wszystkim na konieczności zapobieżenia ekspansji wpływów Federacji Rosyjskiej.

PLANOWANIE ODBUDOWY

Dziś UE stoi przed kolejnym wyzwaniem, które może stać się szansą, jeśli zostanie odpowiednio wykorzystane, również za pomocą środków polityki gospodarczej. W 2022 roku powstał pomysł kolejnego planu Marshalla, tym razem dla zniszczonej przez Putina Ukrainy. Po raz pierwszy od 1947 roku projekt ekspansywnego wysiłku odbudowy na kontynencie europejskim jest potrzebny i realistyczny. Agresja Rosji na Ukrainę, z codziennymi powszechnymi zniszczeniami w imię neoimperialnego planu Putina, woła o silną, twórczą odpowiedź globalnej, demokratycznej wspólnoty. Wizja wolnej, demokratycznej, zmodernizowanej i europejskiej Ukrainy jest odpowiedzią na wyzwanie Putina.

Większość zaangażowanych państw twierdzi, że konieczne jest wyciągnięcie historycznych i inspirujących lekcji z planu Marshalla, aby zapewnić sukces odbudowy i długoterminowego ożywienia gospodarczego Ukrainy. Pierwsze sześć z tych lekcji to:

- Aby zapewnić potrzebną nadzieję narodowi ukraińskiemu, planowanie odbudowy Ukrainy musi nastąpić już teraz.
- Niezbędne jest zapewnienie pełnego poparcia narodu amerykańskiego i trwałego, ponadpartyjnego poparcia w Kongresie.
- Odbudowa Ukrainy musi być prowadzona przez Ukrainę, przy wsparciu i monitoringu społeczności darczyńców.
- Musi istnieć przejrzyste kontinuum reform, od natychmiastowej pomocy humanitarnej do pełnej naprawy gospodarczej i jej modernizacji.
- Podstawowym celem polityki odbudowy i ożywienia Ukrainy musi być integracja gospodarcza z Europą.
- Pomoc musi być ograniczona czasowo i starannie skoordynowana między darczyńcami.

Jedynie, czego brakowało w planie Marshalla, a co będzie miało kluczowe znaczenie dla odbudowy Ukrainy, to zaangażowanie organizacji społeczeństwa obywatelskiego, a także zainteresowanych miast i gmin w odbudowę¹⁸.

¹⁷ Y. Zhalilo, *Plan Marshalla 2.0...*

¹⁸ H.A. Conley, *A Modern Marshall Plan for Ukraine...*

Należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną cechę planu Marshalla. Program został uruchomiony dwa lata po zakończeniu II wojny światowej, kiedy nie tylko całkowicie wstrzymano działania wojenne w Europie, lecz także zdefiniowano całość powojennego ładu europejskiego. A zatem pomyślny plan Marshalla dla Ukrainy będzie możliwy również dopiero po zakończeniu konfliktu i przywróceniu minimalnej stabilności na kontynencie europejskim. To z kolei oznacza, że każdy dzień konfliktu pociąga za sobą kolejne ofiary w ludziach i powoduje coraz większe szkody dla ukraińskiej gospodarki, oddalając perspektywę rozpoczęcia pokonfliktowej odbudowy¹⁹.

Pierwszy plan odbudowy Ukrainy powstał w marcu 2022 roku²⁰, ale wtedy jeszcze nie było pewne, jak potoczy się wojna, i rodziło się więcej pytań niżeli odpowiedzi. Drugi raport dotyczący powojennej odbudowy Ukrainy zawiera kompleksową analizę tego, czym powinna stać się Ukraina po wojnie i jakich narzędzi decydenci mogą użyć, aby osiągnąć te cele. Odbudowa Ukrainy będzie oznaczać całkowitą transformację kraju, z wieloma elementami, które muszą działać w zgodzie²¹. Infrastruktura, technologia, otoczenie biznesowe, instytucje, edukacja, opieka zdrowotna i inne krytyczne elementy gospodarki oraz społeczeństwa będą musiały przejść reformy, aby pomóc Ukrainie uciec od jej poradzieckiej spuścizny i stać się pełnoprawną demokracją z nowoczesną gospodarką, silnymi instytucjami i potężnym sektorem obronnym. Przecież ostatecznym celem transformacji Ukrainy jest pełne członkostwo w UE i NATO.

Wkrótce po inwazji rządu Ukrainy i jej sojuszników, międzynarodowe instytucje finansowe oraz pozarządowe organizacje polityczne i badawcze zaczęły opracowywać plany odbudowy gospodarczej o różnym stopniu szczegółowości i z odmiennymi szacunkami co do potrzeb finansowych.

- Bank Światowy w kwietniu 2022 roku opublikował artykuł na temat krótkoterminowej pomocy i długoterminowych potrzeb Ukrainy w zakresie odbudowy²².
- Londyńskie Centrum Badań nad Polityką Gospodarczą (Centre for Economic Policy Research, CEPR) w tym samym miesiącu zaoferowało Plan odbudowy Ukrainy²³ z szacowanym kosztem 200–500 mld euro, rosnącym w miarę trwania wojny.
- Komisja Europejska w maju 2022 roku wspólnie z Bankiem Światowym wydała komunikat dotyczący odbudowy Ukrainy.
- Rząd Ukrainy w lipcu 2022 roku na konferencji poświęconej odbudowie Ukrainy odbywającej się w szwajcarskim Lugano przedstawił 10-letni plan o wartości 750 mld dolarów²⁴.

¹⁹ A. Kortunov, *Is a Marshall Plan...*

²⁰ *A Blueprint for the Reconstruction...*

²¹ *Rebuilding Ukraine...*

²² *Relief, Recovery and Resilient Reconstruction Supporting Ukraine's Immediate and Medium-Term Economic Needs*, World Bank, 21 IV 2022, [online] <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099608405122216371/pdf/IDU08c704e400de7a048930b8330494a329ab3ca.pdf>, 6 I 2023.

²³ *A Blueprint for the Reconstruction...*

²⁴ *Ukraine's National Recovery Plan*, National Recovery Council, VII 2022, [online] https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c166751fcf41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf, 25 XI 2022.

- Niemiecki Fundusz Marshalla (The German Marshall Fund of the United States, GMF) z siedzibą w Waszyngtonie we wrześniu 2022 roku opublikował Projektowanie odbudowy Ukrainy w duchu planu Marshalla²⁵.

Inne instytucje udzieliły pomocy doraźnej i zasugerowały, że przyczynią się do powojennej odbudowy Ukrainy. W lipcu 2022 roku waszyngtońskie Centrum Studiów Strategicznych i Międzynarodowych (Center for Strategic and International Studies, CSIS) uruchomiło Komisję Odbudowy Gospodarczej Ukrainy²⁶, aby stworzyć ramy dla reform niezbędnych dla Ukrainy w celu przyciągnięcia inwestycji prywatnych. Do listopada 2022 roku Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW) wypłacił 2,7 mld dolarów na wsparcie w sytuacjach nadzwyczajnych i założył konto dla krajów darczyńców, aby skierować pomoc do Ukrainy. Europejski Bank Inwestycyjny zatwierdził dwa pakiety wsparcia na łączną kwotę prawie 2,3 mld euro, a Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju zapewnił natychmiastową pomoc w wysokości 2 mld euro. W październiku Komisja Europejska i Niemcy, jako przewodniczący G7, zorganizowały Międzynarodową konferencję ekspercką na temat odbudowy Ukrainy²⁷.

Dla Ukraińców, którzy przeżywają tę wojnę, koszt konfliktu jest trudny do zmierzenia: zabito tysiące ludzi, zniszczono infrastrukturę energetyczną, fabryki, lotniska, dworce kolejowe oraz budynki mieszkalne, szkoły, szpitale, kościoły i centra handlowe, przesiedlono rodziny, utracono środki do życia. A bomby nadal spadają. *Ukraina potrzebuje 750 mld dolarów na odbudowę* – powiedział premier Ukrainy Denys Szmyhal w lipcu 2022 roku w Lugano; wezwał do wykorzystania przejętych aktywów Rosji i rosyjskich oligarchów na finansowanie odbudowy Ukrainy po masowym zniszczeniu spowodowanym inwazją Rosji²⁸. Natomiast skutki jesienno-zimowych działań wojennych z wieloma nowymi zniszczeniami w podstawowej infrastrukturze gospodarczej doprowadzą do zwiększenia potrzeb – mierzą się w bilionach dolarów. Według Banku Światowego do końca 2023 roku w ubóstwie będzie żyło 55% Ukraińców, w porównaniu z 2,5% przed inwazją²⁹.

Do bezpośredniego udziału w odbudowie Ukrainy zapraszane są czołowe państwa świata. Również w ramach programu naprawczego Ukrainy władze angażują państwa partnerskie do odbudowy kraju. Ukraina już dostała od przedstawicieli wielu krajów oświadczenia, że podejmą się odbudowy i opieki nad różnymi ukraińskimi miastami.

²⁵ J. Kirkegaard i in., *Designing Ukraine's Recovery in the Spirit of the Marshall Plan*, GMF, 7 IX 2022, [online] https://www.gmfus.org/sites/default/files/2022-09/Designing%20Ukraine%E2%80%99s%20Recovery%20in%20the%20Spirit%20of%20the%20Marshall%20Plan_0.pdf, 19 XI 2022.

²⁶ *CSIS Launches New Ukraine Economic Reconstruction Commission*, CSIS, 12 VII 2022, [online] <https://www.csis.org/news/csis-launches-new-ukraine-economic-reconstruction-commission>, 25 XI 2022.

²⁷ *Expert Conference Under the German G7 Presidency Donor Platform to Help Rebuild Ukraine*, G7 Germany, 24 X 2022, [online] <https://www.g7germany.de/g7-en/news/g7-articles/ukraine-recovery-conference-2129426>, 25 XI 2022.

²⁸ D. Bilefsky, N. Cumming-Bruce, *Ukraine's Prime Minister Says Rebuilding Will Cost \$750 Billion*, „New York Times” 2022, 5 VII, [online] <https://www.nytimes.com/2022/07/05/world/europe/ukraines-prime-minister-says-rebuilding-will-cost-750-billion.html>, 25 XI 2022.

²⁹ H.A. Conley, *A Modern Marshall Plan...*

Dotychczas pojawiły się następujące deklaracje:

- Wielka Brytania – region kijowski;
- Dania – Mikołajów;
- Turcja – obwód charkowski;
- Szwecja – Odessa;
- Estonia – region żytomierski³⁰;
- Łotwa – Bucza;
- Szwajcaria – obwód odeski³¹;
- Czechy, Finlandia i Szwecja – obwód ługański;
- Irlandia – obwód rówieński;
- Niemcy – obwód czernihowski;
- Kanada – obwód sumski;
- USA i Turcja – obwód charkowski;
- Belgia – obwód mikołajowski;
- Szwecja i Holandia – obwód chersoński;
- Norwegia – obwód kirowohradzki;
- Austria – obwód zaporoski;
- Polska i Włochy – obwód doniecki³².

Oprócz tego włoski minister kultury Dario Franceschini zapewnił, że jego rząd zgodził się na odbudowę zniszczonego przez rosyjskich najeźdźców Teatru Dramatycznego w Mariupolu, a premier Grecji Kiriakos Mitsotakis podkreślił, że Grecja jest gotowa odbudować szpital położniczy w tym samym mieście³³. Japonia przekazała 13,64 mln dolarów organizacjom międzynarodowym na odbudowę dotkniętych działaniami wojennymi terytoriów regionów donieckiego i ługańskiego, w szczególności na infrastrukturę regionu. Polska zaproponowała plan odbudowy Ukrainy na 100 mld euro z budżetu UE, a niemiecki minister finansów Christian Lindner poparł ten pomysł. Ukraina otrzyma również 300 mln euro w formie pożyczek od Francuskiej Agencji Rozwoju³⁴.

³⁰ O. Kowalska, *Krajiny YES відновлюватимуть українські міста. Скільки грошей на це потрібно?* [Країни ЄС відновлюватимуть українські міста. Скільки грошей на це потрібно?], Ukraina.pl, 11 V 2022, [online] <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183471,28440581,1050-1088-1072-1111-1085-1080-1028-1057-1074-1110-1076-1085-1086-1074-1083-1102-1074-1072-1090-1080-1084-1091-1090-1100.html>, 15 X 2022.

³¹ T. Voityuk, *Plan відбудови України mistyt' 24 tomu. Shcho vin peredbachaye*, Suspil'ne [Т. Войтюк, План відбудови України містить 24 томи. Що він передбачає, Суспільне], 4 VII 2022, [online] <https://suspilne.media/256982-plan-vidbudovi-ukraini-mistit-24-tomi-so-vin-peredbae/>, 15 X 2022.

³² Z. Paualishvili, *Providni krajiny Yevropy vidbudovuvatymut' Ukrainu – Hayday, Poperedn'o plan otsinyuyut' u 750 milyardiv dolariv* [З. Пауалішвілі, Провідні країни Європи відбудовуватимуть Україну – Гайдай. Попередньо план оцінюють у 750 мільярдів доларів] LB.ua, 5 VII 2022, [online] https://lb.ua/economics/2022/07/05/522198_providni_kraini_ievropi.html, 15 X 2022.

³³ P. Korobchuk, *Pam'yatnyk vid slova pam'yat': yak Ukraina vidbudovuvatyme rozbooblenni mista*, Suspil'ne [П. Коробчук, Пам'ятник від слова пам'ять: як Україна відбудовуватиме розбомблені міста, Суспільне], 9 IV 2022, [online] <https://suspilne.media/226508-pamatnik-vid-slova-pamat-ak-ukraina-vidbudovuvatime-rozbooblenni-mista/>, 15 X 2022.

³⁴ *Tamže*.

Wielka Brytania zapowiedziała, że zapewni ponad 1 mld dolarów na pożyczki Banku Światowego i dotacje na wsparcie fiskalne oraz zagwarantuje pożyczki Banku Światowego na kolejne 0,5 mld dolarów, wraz z natychmiastowym wsparciem w usuwaniu min lądowych i odbudowie infrastruktury energetycznej Ukrainy³⁵.

Przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen stwierdziła, że UE powinna zmobilizować wszystkie dostępne środki na rzecz odbudowy Ukrainy, w tym współpracę na poziomie lokalnym i regionalnym. Dlatego UE planuje utworzenie solidarnego funduszu powierniczego³⁶.

Jeszcze pod koniec sierpnia 2022 roku polski minister rozwoju i technologii Waldemar Buda podczas konferencji „Europe – Poland – Ukraine Rebuild Together” przekazał, że 1200 polskich przedsiębiorców zadeklarowało gotowość do pomocy w odbudowie Ukrainy. Chodzi głównie o przedsiębiorstwa z branży spożywczej, budowlanej, chemicznej, farmaceutycznej i motoryzacyjnej. W trakcie przemówienia podkreślił, że to pierwsze takie wydarzenie dla firm w Polsce, a nawet Europie³⁷.

Poprzez swoje ofiary w wojnie, a także po pomarańczowej rewolucji w 2005 roku i rewolucji godności w latach 2013-2014 Ukraina zdobyła prawo do podejmowania decyzji dotyczących odbudowy własnego państwa. Jednak jego nieunikniona zależność od wsparcia międzynarodowych darczyńców w tych wysiłkach sprawia, że takie decyzje są wspólną odpowiedzialnością.

W odniesieniu do obecnej sytuacji pomoc zagraniczna jako taka raczej nie jest jedynym lub głównym motorem pokonfliktowego rozwoju ukraińskiej gospodarki. Ukraina musi jeszcze poczynić zdecydowane postępy w takich obszarach, jak walka z korupcją, niezawisłość sądownictwa oraz poprawa jakości administracji publicznej na różnych szczeblach. Wyzwanie stanowią uwolnienie twórczego potencjału ukraińskiego społeczeństwa i pełne wykorzystanie wielu przewag komparatywnych, które naród może wykazać, integrując się z gospodarką europejską i światową. Innymi słowy: ewentualny plan Marshalla dla Ukrainy nie jest substytutem niedokończonych reform wewnętrznych, lecz jedynie jednym z możliwych narzędzi ich ułatwienia.

UKRAIŃSKI PROGRAM NAPRAWCZY

Na posiedzeniu rządu w dniu 8 kwietnia 2022 roku premier Ukrainy Denys Szmyhal poinformował, że Gabinet Ministrów przedłożył prezydentowi dekret o utworzeniu Funduszu Odbudowy Ukrainy, który będzie działał jako organ doradczy w ramach

³⁵ D. Bilefsky, N. Cumming-Bruce, *Ukraine's Prime Minister Says...*

³⁶ *YES vidbudovuvatyme mista-pobratymy v Ukraini* [ЄС відбудовуватиме міста-побратими в Україні], Financial Club, 28 IV 2022, [online] <https://finclub.net/ua/news/yes-vidbudovuvatyme-mistapobratymy-v-ukraini.html><https://finclub.net/ua/news/yes-vidbudovuvatyme-mista-pobratymy-v-ukraini.html>, 25 XI 2022.

³⁷ B. Ciepiewski, *Polskie firmy chcą odbudować Ukrainę. Napłynęło już 1200 zgłoszeń*, Strefa Biznesu, 7 X 2022, [online] <https://strefabiznesu.pl/polskie-firmy-chca-odbudowac-ukraine-naplynelo-juz-1200-zgloszen/ar/c3-16942075>, 25 XI 2022.

Przewodniczącego i będzie się składać z pięciu grup roboczych. Powinien on zapewnić koordynację akumulacji środków finansowych na powojenną odbudowę Ukrainy³⁸.

21 kwietnia 2022 roku prezydent Wołodymyr Zełeński podpisał dekret powołujący Narodową Radę Odbudowy Ukrainy od skutków wojny³⁹. Organowi temu współprzewodniczą premier i szef Kancelarii Prezydenta, a uczestniczy w nim większość ministerstw i kluczowych urzędów parlamentarnych. Do głównych zadań Rady należy opracowanie planu działań na rzecz powojennej odbudowy i rozwoju Ukrainy, który w szczególności zapewni:

- odbudowę i rozwój infrastruktury transportowej, medycznej, socjalnej, komunalnej, przemysłowej, mieszkaniowej, energetycznej, komunikacyjnej, wojskowej oraz kompleksu wojskowo-przemysłowego;
- modernizację strukturalną i ponowne uruchomienie gospodarki;
- działania na rzecz przezwyciężenia bezrobocia, wsparcie rodzin z dziećmi, wrażliwych grup ludności, osób, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej w wyniku wojny;
- odbudowę i konserwację obiektów dziedzictwa kulturowego;
- zdefiniowanie i opracowanie propozycji reform priorytetowych, których przyjęcie i wdrożenie jest konieczne w okresie wojny i powojennym;
- przygotowanie inicjatyw strategicznych, projektów aktów normatywnych i prawnych, których przyjęcie i realizacja są niezbędne dla efektywnej pracy i odbudowy Ukrainy w okresie wojny i powojennym⁴⁰.

Rada Narodowa opracowała Narodowy Plan Odbudowy Ukrainy, do którego zaangażowano 2500 uczestników oraz 450 darczyńców i partnerów międzynarodowych. Utworzyła również 24 grupy robocze do realizacji planu, przewidującego 850 projektów odbudowy⁴¹. Zełeński ogłosił ponadto inicjatywę sektora prywatnego o nazwie Advantage Ukraine – jej celem jest odbudowa głównych zdolności przemysłowych w 10 kluczowych sektorach, m.in. farmaceutyce, logistyce, obronie wojskowej i energetyce. Rząd zabiega o 400 mld dolarów na tę inicjatywę⁴². Prezydent mówił ponadto o procesie, w ramach którego miasta, regiony i/lub przemysł w innych

³⁸ D. Hordiychuk, *V Ukrayini stvoryat' Fond vidnovlennya za p'yat'ma napryamkami*, *Ekonomichna pravda* [Д. Гордійчук, В Україні створюють Фонд відновлення за п'ятьма напрямками, *Економічна правда*], 9 IV 2022, [online] <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/9/685503/>, 25 XI 2022.

³⁹ *Ukaz Prezidenta Ukrayiny №266/2022. Pytannya Natsional'noyi rady z vidnovlennya Ukrayiny vid naslidkiv viyny* [Указ Президента України №266/2022. Питання Національної ради відновлення України від наслідків війни], [online] <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>, 22 XII 2022.

⁴⁰ *Tamże*.

⁴¹ *Plan Vidnovlennya Ukrayiny. Natsional'na rada z vidnovlennya* [План Відновлення України. Національна рада з відновлення], VII 2022, [online] <http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/203077c.pdf>, 25 XI 2022; *Plan Vidnovlennya Ukrayiny* [План Відновлення України], [online] <https://recovery.gov.ua/>, 25 XI 2022.

⁴² A. Shalal, *Ukraine's Zelenskyy „Rings” NYSE Bell, Seeks \$400 bln in Foreign Investment*, Reuters, 6 IX 2022, [online] <https://www.reuters.com/markets/us/ukraines-zelenskyy-rings-nyse-bell-quest-foreign-investment-2022-09-06/>, 22 XII 2022.

krajach „przyjmują” ukraińskie odpowiedniki jako kolejny innowacyjny mechanizm naprawy i rozwoju⁴³.

Na początku maja 2022 roku rząd Ukrainy wdrożył ewolucyjne podejście do odbudowy państwa i z inicjatywy prezydenta stworzył platformę internetową do zbierania funduszy na pomoc Ukrainie w wojnie z Rosją od osób, organizacji i firm. Platforma UNITED24 przekazuje darowizny do Narodowego Banku Ukrainy, które następnie wyznaczone ministerstwa przydzielają na pokrycie najpilniejszych potrzeb⁴⁴. Pomoc i odbudowa są ściśle powiązane z suwerennością, integralnością terytorialną i tożsamością narodową Ukrainy, dlatego platforma nosi nazwę 24 regionów kraju, w tym terytoriów okupowanych lub anektowanych przez Rosję, takich jak Krym.

Dzięki platformie wsparcia UNITED24 na początku 2023 roku zebrano ponad 262 mln dolarów na wsparcie Ukrainy⁴⁵. Pomagają temu krajowi obywatele m.in. USA, Niemiec, Wielkiej Brytanii czy Kanady, ale też ludzie z tak egzotycznych państw i terytoriów, jak Wybrzeże Kości Słoniowej, Nikaragua, Honduras, Antigua i Barbuda oraz Anguilla na Karaibach czy Niue na Oceanie Spokojnym⁴⁶.

UNITED24 współpracuje ze SkyUp Airlines, liniami lotniczymi zaprojektowanymi z myślą o dwóch głównych celach: przypomnieniu całemu światu o znaczeniu wspierania Ukrainy podczas lotów w Europie, Azji i Afryce oraz pomocy w zbieraniu środków na apteczki taktyczne dla obrońców Ukrainy. Linie SkyUp stworzyły markowe barwy jednego ze swoich samolotów z napisem UNITED24 oraz kodem QR na zbiórkę pieniędzy na zakup apteczek⁴⁷.

Ukraina nie może pokryć z budżetu państwa kosztów odbudowy wszystkich zniszczeń spowodowanych rosyjską agresją na pełną skalę, dlatego Plan szybkiej naprawy Ukrainy (*Fast Recovery Plan*) przewiduje odbudowę obiektów całkowicie zniszczonych lub uszkodzonych w co najmniej 50% ze środków pochodzących od darczyńców zagranicznych. Plan ten zakłada szybką odbudowę obiektów infrastruktury społecznej zniszczonych w wyniku inwazji rosyjskiej i musi uwzględniać najlepsze współczesne standardy budowlane⁴⁸.

⁴³ H.A. Conley, *A Modern Marshall Plan...*

⁴⁴ UNITED24, [online] <https://u24.gov.ua/>, 22 XII 2022.

⁴⁵ *Tamże*.

⁴⁶ *Dzięki platformie wsparcia United24 zebrano ponad 161 mln dolarów dla Ukrainy*, TVP Polonia, 2 VIII 2022, [online] <https://polonia.tvp.pl/61613785/dzieki-platformie-wsparcia-united24-zebrano-ponad-161-mln-dolarow-dla-ukrainy>, 15 X 2022.

⁴⁷ *SkyUp Airlines Partners with the UNITED24 Fundraising Platform: The First UNITED24-Branded Plane is Already Cruising*, SkyUp Airlines, 3 XI 2022, [online] https://skyup.aero/en/news/aviakompaniya-skyup-stala-partnerom-fandrejzingovoyi-platforni-united24-pershij-litak-brendovanij-united24-vzhe-zdiysnyue-rejsi_446, 22 XII 2022.

⁴⁸ *Fast Recovery Plan: v OP rozpovili pro stvorennia fondu dlya vidbudovy zruynovanykh viynouy ob'ektiv*, Multymediyna platforma inomovlennya Ukrainy [*Fast Recovery Plan: в ОП розповіли про створення фонду для відбудови зруйнованих війною об'єктів, Мультимедійна платформа іномовлення України*], 28 IX 2022, [online] <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3581359-fast-recovery-plan-v-op-rozpovili-pro-stvorennia-fondu-dla-vidbudovi-zruynovanih-vijnou-obektiv.html>, 25 XI 2022.

Fast Recovery Plan został przedstawiony przez prezydenta Ukrainy na Międzynarodowej Konferencji na temat odbudowy Ukrainy w szwajcarskim mieście Lugano w lipcu 2022 roku. Początkowo konferencja była planowana jako piąta doroczna Międzynarodowa Konferencja ds. reform w Ukrainie (cztery poprzednie odbyły się w Wielkiej Brytanii, Kanadzie, Danii i Litwie). Na tle toczącej się na pełną skalę wojny Rosji z Ukrainą od 24 lutego 2022 roku Ukraina i Szwajcaria wspólnie postanowiły kontynuować organizację Konferencji, ale zmieniły temat na konkretne działania. Plan dotyczy przede wszystkim odbudowy zniszczonych obiektów mieszkalnych i obiektów infrastruktury krytycznej⁴⁹. W konferencji udział wzięli reprezentanci 40 państw i 18 organizacji międzynarodowych (w tym MFW, Bank Światowy i Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju [OECD]).

Uczestnicy skupili się na planach odbudowy po wojnie z Rosją. Ukraina zaprezentowała wielkoskalowy plan odbudowy, od ponad dwóch miesięcy opracowywany przez Narodową Radę Odbudowy; to uporządkowany zbiór zaleceń dla rządów donatorów i instytucji międzynarodowych. Około 2500 osób pracowało nad pomysłami „Ukraina Przyszłości”⁵⁰. W skład Rady wchodzi prawie wszyscy kluczowi urzędnicy państwowi: wysocy urzędnicy Kancelarii Prezydenta, ministrowie, szefowie komisji sejmowych oraz szefowie innych struktur, takich jak Rada Bezpieczeństwa i Obrony czy Bank Narodowy. Początkowo planowano, że struktura będzie istnieć przez dwa miesiące, jednak koncepcja się zmieniła i Narodowa Rada Odbudowy będzie działać przynajmniej do końca wojny lub nawet dłużej. Oprócz planu odbudowy rząd Ukrainy przedstawił odrębne projekty inwestycyjne, dotyczące w szczególności zielonych technologii i nowych technologii budowlanych. Pierwszego dnia w Lugano podpisano odpowiednią umowę o współpracy inwestycyjnej ze Szwajcarią w zakresie elektroenergetyki, zaopatrzenia w ciepło, przemysłu, transportu, budownictwa, rolnictwa i odpadów⁵¹.

Premier Szymyhal poinformował na konferencji, że kluczowym źródłem odbudowy powinny być skonfiskowane aktywa Rosji i rosyjskich oligarchów. Według różnych szacunków wynoszą one 300-500 mld dolarów. Drugie źródło odbudowy to dotacje i pożyczki od międzynarodowych organizacji finansowych i krajów partnerskich. Kolejnymi są inwestycje sektora prywatnego oraz pozabudżetowe wpłaty osób prywatnych i korporacji⁵².

⁴⁹ *Fast Recovery Plan*, Voks Ukrayina [Вокс Україна], 31 X 2022, [online] <https://voxukraine.org/manipulyatsiya-zelenskyj-zayavyv-shho-u-kyueva-nemaye-ni-tsenta-i-poprosyv-17-mlrd-dlya-shvydkogo-vidnovlennya/>, 25 XI 2022.

⁵⁰ I. Kryts'ka, S. Shevchuk, *2500 ekspertiv dva misyatsi pishut' plan dlya pisyavoyennoyi Ukrainy. Yak vlashtovana ta chym zaymayet'sya stvorena Zelens'kym Natsrada vidnovlennya* [I. Крицька, С. Шевчук, 2500 експертів два місяці пишуть план для післявоєнної України. Як влаштована та чим займається створена Зеленським Нацрада відновлення], *Forbes*, 17 VI 2022, [online] <https://forbes.ua/inside/2500-ekspertiv-dva-misyatsi-pishut-plan-dlya-pisyavoennoi-ukraini-yak-vlashtovana-na-ta-chim-zaymaetsya-stvorena-zelenskim-natsrada-vidnovlennya-17062022-6666>, 22 XII 2022.

⁵¹ T. Voytyuk, *Plan vidbudovy Ukrainy...*

⁵² *Tamże.*

Odbudowa trwać będzie przez 10 lat i została podzielona na trzy etapy. Etap pierwszy (2022) dotyczy bieżących potrzeb, głównie związanych z odtworzeniem zniszczonej lub uszkodzonej infrastruktury. W regionach na linii frontu finansowanie powinno być ukierunkowane na pomoc humanitarną (żywność, paliwo, leki, systemy zaopatrzenia w wodę pitną i jej uzdatniania itd.), zapewnienie tymczasowego zakwaterowania i usuwanie min, a także wsparcie logistyczne dla utrzymania połączeń między tymi regionami i zapewnienie niezbędnych środków transportu, takich jak autobusy, karetki, pojazdy straży pożarnej, ciężarówki, koparki itd.⁵³

Etap drugi (2023-2025) zakłada realizację 580 projektów o wartości 350 mld dolarów; powinien być poświęcony odbudowie krytycznej infrastruktury i usług, w tym centralnego ogrzewania, elektryczności, wodociągów i kanalizacji, szkół, szpitali i mieszkalnictwa cywilnego. Programy robót publicznych umożliwiłyby zatrudnianie osób na obszarach o znacznych zniszczeniach.

Etap trzeci (2026-2032) to 270 projektów na sumę 400 mld dolarów. Powinien on stanowić podstawę długoterminowego zrównoważonego wzrostu gospodarczego na podstawie strategii zintegrowanego planowania na szczeblu terytorialnym, przy wykorzystaniu systemowego podejścia na rzecz zrównoważonych, ekologicznych, inteligentnych i sprzyjających włączeniu społecznemu terytoriów oraz stosowanej przez OECD zasady tzw. lepszego odbudowywania. Inwestycje powinny też koncentrować się na odbudowie używanych w wielu ukraińskich gminach systemów centralnego ogrzewania i zastąpieniu ich nowoczesnymi systemami, nieopierającymi się na spalaniu paliw kopalnych. Na tym etapie kluczowe znaczenie ma również odbudowa zasobów mieszkaniowych, szkół i szpitali w celu ponownego przyciągnięcia ukraińskich uchodźców i wysiedleńców do ich miejsc zamieszkania sprzed wojny⁵⁴.

23 września 2022 roku prezydent Zelenski przemawiał na szczycie filantropii Forbes 400⁵⁵. Podkreślił wówczas, że *teraz jest odpowiedni czas, aby biznes inwestował w Ukrainie, ponieważ zainwestowane środki nie tylko wesprą ukraińską gospodarkę, ale także przyczynią się do przyszłego pokoju w naszym kraju i wzmocnienia bezpieczeństwa na świecie*⁵⁶. Według niego jednym z priorytetów ukraińskiego rządu – oprócz zwycięstwa nad rosyjskim najeźdźcą – jest odbudowa gospodarki i kraju, dlatego ważne projekty

⁵³ *Opinia Europejskiego Komitetu Regionów – Rola miast i regionów UE w odbudowie Ukrainy*, [online] <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2022-498-12,72103428.html>, 22 XII 2022.

⁵⁴ D. Skidmore, D. Wessel, E. Asdourian, *Financing and Governing the Recovery, Reconstruction, and Modernization of Ukraine*, Brookings, 3 XI 2022, [online] <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2022/11/03/financing-and-governing-the-recovery-reconstruction-and-modernization-of-ukraine/>, 22 XII 2022; *Opinia Europejskiego Komitetu Regionów – Rola miast...*

⁵⁵ Szczyt filantropii Forbes 400 – zebranie 150 czołowych światowych filantropów, przedsiębiorców społecznych i liderów biznesu zwołane w celu znalezienia rozwiązania niektórych z najbardziej złożonych problemów świata.

⁵⁶ *Zelens'kyi na samiti Forbes 400: Investytsiyi v Ukrainu stanut' vneskom u zmitsnennya bezpeky svitu*, Multymediyna platforma inomovlennya Ukrainy [Зеленський на саміті Forbes 400: Інвестиції в Україну стануть внеском у зміцнення безпеки світу, Мультимедійна платформа іномовлення України], 23 IX 2022, [online] <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3578060-zelenskij-na-samiti-forbes-400-investicii-v-ukrainu-stanut-vneskom-u-zmicnenna-bezpeki-svitu.html>, 19 XI 2022.

należy realizować już teraz. Wśród nich prezydent wymienił *Fast Recovery Plan* – jego celem jest stworzenie warunków do powrotu do domu Ukraincom, którzy w wyniku wojny zostali zmuszeni do szukania tymczasowego schronienia za granicą. Zgodnie ze słowami Zełenskigo, władze chcą zachować atrakcyjność inwestycyjną Ukrainy, dlatego są zdeterminowane, aby nadal tworzyć sprzyjające warunki do prowadzenia biznesu, w szczególności kontynuować prace nad likwidacją biurokracji w instytucjach państwowych, wzmocnieniem walki z korupcją itp.⁵⁷ Zdaniem prezydenta przedstawiciele wielkiego biznesu oraz politycy mogą wpływać na państwa produkujące w szczególności systemy obrony przeciwlotniczej i ułatwiać ich transfer do Ukrainy.

Raport szybkiej oceny szkód i potrzeb (*Rapid Damage and Needs Assessment, RDNA*), przygotowany wspólnie przez Bank Światowy, Rząd Ukrainy i Komisję Europejską, opublikowany 9 września 2022 roku, w którym analizowane są skutki wojny z okresu 24 lutego – 1 czerwca 2022 roku, wykazał, że szkody fizyczne spowodowane wojną sięgnęły ponad 97 mld dolarów. Szczególnie wysoki był w sektorach mieszkaniowym, transportowym, handlowym i przemysłowym. Zniszczenia koncentrowały się w obwodach czernihowskim, donieckim, ługańskim, charkowskim, kijowskim i zaporoskim. Biorąc pod uwagę ciągły charakter wojny i brak dostępu do informacji na terytoriach czasowo niekontrolowanych przez ukraiński rząd, dane gromadzono głównie zdalnie, ale sprawdzano za pomocą różnych źródeł informacji⁵⁸. Wyniki RDNA są wstępne, a wymienione w nim szkody i potrzeby należy traktować jako minimalne.

Rosyjska inwazja na Ukrainę nadal zbiera straszne żniwo, od znacznych ofiar cywilnych i wysiedleń milionów ludzi po powszechne niszczenie domów, firm, instytucji społecznych i działalności gospodarczej – powiedziała Anna Bjerde, regionalna wiceprezes Banku Światowego dla Europy i Azji Środkowej. *Rząd Ukrainy stoi obecnie przed trudnym zadaniem zrównoważenia odbudowy z najpilniejszymi potrzebami kraju, w tym podstawowymi usługami publicznymi, takimi jak opieka zdrowotna, edukacja i ochrona socjalna, które mają kluczowe znaczenie dla zapobieżenia dalszemu pogarszaniu się warunków życia i biedy w Ukrainie. RDNA pomoże w określeniu priorytetów odbudowy, podczas gdy my nadal będziemy wspierać kontynuację podstawowych usług*⁵⁹.

Z raportu wynika, że potrzeby w zakresie odbudowy i odnowienia w sektorach społecznym, produkcyjnym i infrastrukturalnym wynoszą łącznie 349 mld dolarów, czyli ponad 1,5 razy więcej niż PKB Ukrainy w 2021 roku. RDNA szacuje, że w ciągu najbliższych 36 miesięcy potrzeba 105 mld dolarów na zaspokojenie pilnych potrzeb,

⁵⁷ *Tamże.*

⁵⁸ *Ukrayina. Shvydka otsinka zavadanoi shkody ta potreb na vidnovlennya*, Minrehion Ukrayiny [Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення, [Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення, Мінрегіон України], VIII 2022, [online] https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/zvit-shvydka-ocinka-zavdanoyi-shkody-ta-potreb-na-vidnovlennya_ukr-1.pdf, 19 XI 2022.

⁵⁹ *Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Estimated \$349 Billion*, World Bank, 9 IX 2022, [online] <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/09/09/ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-estimated-349-billion>, 19 XI 2022.

takich jak przywrócenie systemów edukacji i opieki zdrowotnej oraz infrastruktury, przygotowanie do nadchodzącej zimy poprzez przywrócenie ogrzewania i energii w domach, wsparcie rolnictwa, transportu i odbudowy dróg. Rząd Ukrainy analizuje specyficzne potrzeby różnych regionów. W oparciu o najwyższe priorytety opracowywane są dostosowane plany odbudowy i odnowy, aby kierować programem w każdym obszarze⁶⁰. Oczekuje się, że kwota ta wzrośnie w nadchodzących miesiącach, w miarę trwania wojny.

Kolejny raport z marca 2023 roku oszacował koszt odbudowy Ukrainy na 411 mld dolarów (383 mld euro): z 24 lutego 2022 do 24 lutego 2023 roku. Ta druga ocena szkód i potrzeb (RDNA2) zapewnia wszechstronną ocenę skutków wojny w 20 różnych sektorach. Określa ilościowo bezpośrednie szkody fizyczne w infrastrukturze i budynkach oraz opisuje wpływ na życie ludzi. W raporcie podkreślono, że w 2023 roku Ukraina będzie potrzebować dodatkowo 14 mld dolarów na krytyczne i priorytetowe inwestycje w odbudowę⁶¹.

Bank Światowy i Komisja Europejska potwierdziły swoje dalsze wsparcie dla rządu Ukrainy. Biorąc pod uwagę trwającą wojnę, w przyszłości konieczne będzie dokonanie oceny zniszczeń, strat oraz potrzeb w zakresie odbudowy i rekonstrukcji tego kraju.

Przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen stwierdziła: *Ukraina walczy o demokrację i nasze wspólne wartości. UE nie może dorównać poświęceniu, jakie ponosi Ukraina, ale mobilizujemy wszystkie nasze instrumenty, aby zaspokoić najpilniejsze potrzeby, w tym mieszkania dla przesiedleńców wewnętrznych i naprawę infrastruktury krytycznej. Od początku brutalnej i nielegalnej rosyjskiej wojny napastniczej przeciwko Ukrainie UE zmobilizowała 10 mld euro na pomoc finansową, humanitarną, nadzwyczajną i wojskową dla Ukrainy, a kolejne 5 mld euro jest w przygotowaniu. UE będzie kroczyć z Ukrainą na każdym kroku, aby odbudować demokratyczny, niezależny i dobrze prosperujący kraj na drodze do UE*⁶².

Premier Ukrainy Denis Szmyhal stwierdził zaś: *Wspólnym wysiłkiem rozpoczęliśmy już odbudowę na deokupowanych terytoriach ukraińskich, ale odbudowa wymaga kompleksowego podejścia i mobilizacji wspólnych zasobów ukraińskiego rządu i partnerów międzynarodowych. Ocenę zniszczeń i identyfikację potrzeb odbudowy stwarza solidna podstawa: Narodowy Plan Odbudowy, która jest warunkiem skutecznego finansowania. Przecież tylko na pierwszy etap, szybką odbudowę, potrzeba 17 miliardów dolarów, z czego Ukraina potrzebuje 3,4 miliarda dolarów już w tym roku.*

Według profesora Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki Andrija Dligacza, szefa spółki Advanter Group, istnieje kilka źródeł finansowania projektu odbudowy Ukrainy. Są nimi: własne środki, budżet państwa Ukrainy, rebusy ukraińskiego biznesu, zamrożone rosyjskie aktywa państwowe i prywatne, pożyczki i dotacje od międzynarodowych organizacji finansowych i krajów partnerskich,

⁶⁰ *Ukrayina. Shvydka otsinka...*

⁶¹ *Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment*, World Bank, 23 III 2022, [online] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/da/ip_23_1852, 25 IV 2023.

⁶² *Ukraine Recovery and Reconstruction Needs...*

bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Spośród nich pożyczki i dotacje od międzynarodowych organizacji finansowych i krajów partnerskich są obecnie najbardziej prawdopodobnym źródłem pozyskania środków, ponieważ budżet państwa przez wiele lat będzie pozostawał w deficycie i jest mało prawdopodobne, aby Ukraina miała wystarczające środki na sfinansowanie odbudowy⁶³. Natomiast politolog Mykoła Dawydiuk uważa, że Ukraina powinna otrzymać główne środki na odbudowę w postaci reparacji i zamrożonych rosyjskich aktywów – czyli powinny one pochodzić od państwa, które rozpętało tę wojnę, a nie od europejskich podatników⁶⁴.

Pod koniec października 2022 roku prezydent Zelenski na otwarciu Międzynarodowej konferencji ekspertów ds. odbudowy, restauracji i modernizacji Ukrainy w Berlinie, zorganizowanej w celu omówienia planu odbudowy Ukrainy, wezwał partnerów swojego kraju do stworzenia „finansowego Ramsteinu” w celu wsparcia Ukrainy, podobnego do formatu pomocy wojskowej inicjowanej przez Stany Zjednoczone dla dostarczenia Ukrainie broni⁶⁵. Ukraiński przywódca zaapelował o rozważenie pomocy dla państwa z punktu widzenia bezpieczeństwa jego czterech elementów: *Potrzebujemy bezpieczeństwa na ziemi i pracujemy na nie wspólnie poprzez współpracę obronną. Potrzebujemy bezpieczeństwa na niebie, więc pracujemy na nie, negocjując dostawy systemów obrony powietrznej. Potrzebujemy bezpieczeństwa finansowego i pracujemy na nie na wielu poziomach – MFW, Bank Światowy, UE, USA, inni partnerzy*⁶⁶. Czwartym poziomem to zdolności instytucjonalne Ukrainy, w szczególności wzmocnienie programów odbudowy teraz, gdy wojna wciąż trwa, i zaprojektowane na okres powojenny⁶⁷.

Oprócz tego prezydent Ukrainy podkreślił, że Ukraina nie otrzymała jeszcze środków na „szybką odbudowę”. Odniósł się do finansowania w ramach planu: *Musimy wypełnić naszą pracę realnymi funduszami na rzecz odbudowy Ukrainy. Dziękuję Wam: i Unii Europejskiej jako całości, i każdemu krajowi UE z osobna za wsparcie już udzielone naszemu państwu. Musimy jednak nadać temu wsparciu bardziej systemowy charakter... Waga naszego Fast Recovery Plan wynosi 17 miliardów dolarów na natychmiastową krytyczną odbudowę: to są szpitale, szkoły, niezbędna infrastruktura transportowa i energetyczna. Mamy kolosalną potrzebę odbudowy budynków... Nie otrzymaliśmy jeszcze ani*

⁶³ V. Buha, *Khto i yak vidbudovuvatyme zruynovani ukrajin'ski міста? „Zaprosहुyemo polyakiv do spivpratsi”* [В. Буга, Хто і як відбудовуватиме зруйновані українські міста? „Запрошуємо поляків до співпраці”], *niezalezna*, [online] <https://niezalezna.pl/457646-%D0%A5%D1%82%D0%BE-%D1%96-%D1%8F%D0%BA->, 19 XI 2022.

⁶⁴ *Tamże*.

⁶⁵ B. Prykhold'ko, *„Finansovyy Ramshtayn”. Chyyim koshtom budut' vidnovlyuvaty Ukrainu ta yak derzhava poverne broshi Zakhodu* [Б. Приходько, „Фінансовий Рамштайн”. Чийм коштом будуть відновлювати Україну та як держава поверне гроші Заходу], *UBR*, 31 X 2022, [online] <https://ubr.ua/uk/finances/macroeconomics-ukraine/finansoviy-ramshtajin-za-chej-schet-budut-vosstanavlivat-ukrainu-i-kak-strana-vernet-zapadu-dolg>, 19 XI 2022.

⁶⁶ D. Byendikov, *Ukrayina poprosyla stvoryty „finansovyy Ramshtayn”, Yevrosoyuz poobitsyav €18 mlrd.* [Д. Бендіков, Україна попросила створити „фінансовий Рамштайн”, Євросоюз пообіцяв €18 млрд.], *UBR*, 25 X 2022, [online] <https://ubr.ua/uk/finances/finance-ukraine/ukraina-poprosila-sozdat-finansoviy-ramshtajin-evrosoyuz-poobeshhal-e18-mlrd>, 19 XI 2022.

⁶⁷ Oficjalna strona prezydenta Ukrainy, [online] https://t.me/V_Zelenskiy_official/3763, 22 XII 2022.

grosza na wdrożenie *Fast Recovery* i proszę o przybliżenie niezbędnych rozwiązań, aby przyspieszyć proces włączania partnerów w naszą odbudowę⁶⁸.

Przewodnicząca von der Leyen odparła, że państwa UE pracują nad tym, by co miesiąc przekazywać Ukrainie do 1,5 mld euro, a łączna kwota takiej pomocy w 2023 roku wyniesie ok. 18 mld euro⁶⁹.

Plan Marshalla jest źródłem inspiracji i nadziei na odbudowę Ukrainy, a przywołanie go stanowi oznakę ambicji. Nie może to być jednak szablon dla międzynarodowych dążeń do pomocy w odbudowie kraju. Plan dla Ukrainy musi nabrać kształtu na miarę XXI wieku. Pod koniec lat 40. wieku ubiegłego istniał jeden hegemon i zestaw nowo wybudowanych instytucji, które miały pomagać kilkunastu sojusznikom. Dziś potrzeba wielu krajów, aby pomóc jednemu. Wymaga to wykorzystania i dostosowania istniejących mechanizmów pomocy⁷⁰.

Koordinacja darczyńców będzie jednym z najważniejszych, a jednocześnie najtrudniejszych elementów planu Marshalla dla Ukrainy. Grupa G7 powinna nią kierować we współpracy z rządem Ukrainy, przy jednoczesnym zapewnieniu elastycznych możliwości udziału krajom spoza G7, takim jak Australia, i innym chętnym partnerom. Jako członek G7 UE mogłaby pełnić funkcję sekretariatu i organizatora grupy zadaniowej odbudowy i naprawy Ukrainy (Ukraine Reconstruction and Recovery Task Force, URRTF). Każdy członek G7 może wyznaczyć wysokiego rangą specjalnego przedstawiciela do grupy zadaniowej, podobnie jak inne kraje, które chcą wziąć udział w wysiłkach. Międzynarodowe instytucje finansowe, instytucje wielostronne, główne prywatne instytucje filantropijne i wielcy liderzy sektora prywatnego mogą również ubiegać się o członkostwo lub status obserwatora w grupie zadaniowej⁷¹.

Biorąc pod uwagę złożoność tego wysiłku, silne przywództwo jest niezbędne. W przeciwieństwie do innych planów plan Marshalla dla Ukrainy nie przewiduje, by Komisja Europejska we współpracy z rządem tego kraju kierowała odbudową, ponieważ Bruksela nie ma ani niezbędnego wpływu politycznego, ani finansowego. Zamiast tego kraje G7 powinny przewodzić wysiłkom na rzecz odbudowy i zachęcać inne kraje do udziału w platformie RecoverUkraine. Wraz z Ukrainą kraje G7 powinny wyznaczyć koordynatora ds. naprawy, który będzie kierował tymi działaniami i współpracował z rządem Ukrainy, międzynarodowymi instytucjami finansowymi i członkami G7. Pierwszym koordynatorem powinny być Stany Zjednoczone, ponieważ tylko one będą w stanie stworzyć potrzebną globalną koalicję i wypracować konsensus wśród partnerów Ukrainy. Koordynator powinien powołać wspomnianą grupę zadaniową ds. odbudowy, współpracującą z Ukrainą, przyjmowaną i wspieraną przez Komisję Europejską, odzwierciedlającą rosnącą rolę UE w procesie odbudowy w miarę postępów Ukrainy na ścieżce integracji i ostatecznego członkostwa w UE⁷².

⁶⁸ *Fast Recovery Plan...*

⁶⁹ D. Byendikov, *Ukrayina poprosyla stvority...*

⁷⁰ J. Kirkegaard i in., *Designing Ukraine's Recovery...*

⁷¹ H.A. Conley, *A Modern Marshall Plan...*

⁷² J. Kirkegaard i in., *Designing Ukraine's Recovery...*

Proces odbudowy Ukrainy proponuje się podzielić na cztery fazy: pomoc, odbudowa, modernizacja i akcesja do UE. Faza pierwsza będzie obejmować pomoc w nagłych wypadkach i w miarę trwania wojny. Odbudowa będzie wiązała się z szybką reakcją na zniszczenia spowodowane wojną po zawieszeniu broni lub ugodzie, z koncentracją na infrastrukturze i mobilizacji mechanizmów rynkowych. Modernizacja to faza „lepszej odbudowy”, przyciągająca bezpośrednie inwestycje zagraniczne w celu ukształtowania nowej gospodarki i nowego kraju – bardziej cyfrowego, ekologicznego, demokratycznego i zorientowanego na UE. W fazie akcesyjnej przewiduje się inwestycje, które mają na celu dostosowanie kraju do jego przyszłych odpowiedników w UE⁷³.

W drugiej połowie listopada 2022 roku Wołodymyr Zełenski omówił z wiceprzewodniczącym wykonawczym Komisji Europejskiej Valdisem Dombrovskisem kwestię pilnego wsparcia finansowego dla Ukrainy do końca tego roku oraz koordynacji planów na rok 2023, a także odbudowy kraju. Na spotkaniu omówiono plan szybkiej naprawy obiektów infrastruktury społecznej i mieszkań oraz zaangażowanie Komisji Europejskiej w uruchomienie Funduszu Odbudowy Ukrainy (którego zarząd będzie się składał w 75% z przedstawicieli krajów darczyńców), w szczególności poprzez wypracowanie mechanizmu wykorzystania zamrożonych rosyjskich aktywów na terytorium UE⁷⁴.

Być może architekci nowego Planu mogliby liczyć na rezerwy rosyjskiego banku centralnego, zamrożone przez Zachód po 24 lutego 2022 roku. Zdecydowany krok od zamrożenia do konfiskaty nie jest jeszcze możliwy, ale prawdopodobnie w końcu nastąpi. Jednak jest wielu innych pretendentów do rosyjskich funduszy – kraje, które udzieliły schronienia ukraińskim uchodźcom, a także te najbardziej dotknięte wojną sankcyjną z Moskwą również chciałyby otrzymać rekompensatę finansową. Zamrożone rosyjskie rezerwy to ok. 300 mld dolarów, ale nawet jeśli ta kwota w całości trafi do Ukrainy, prawdopodobnie nie pokryje wszystkich kosztów pokonfliktowej odbudowy.

Tylko w przypadku całkowitej i bezwarunkowej kapitulacji Kremla możliwe byłoby uzyskanie od Rosji znacznych środków, które uzupełniłyby deklarowane zapotrzebowanie (600-800 mld dolarów). Dziś kapitulacja nie wydaje się prawdopodobna. Niemniej jeśli przyjmujemy na chwilę taki scenariusz, to musimy dojść do wniosku, że wyniszczona Rosja, która skapitulowała przed „kolektywnym Zachodem”, po prostu nie będzie miała niezbędnych środków na odbudowę Ukrainy. Płacenie odszkodowań nigdy nie

⁷³ *Tamże*.

⁷⁴ *Prezydent Ukrainy зустрівся з виконавчим віце-президентом Єврокомісії* [Президент України зустрівся з виконавчим віце-президентом Єврокомісії], 18 XI 2022, [online] <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zustrivsia-z-vikonavchim-vice-prezidentom-79237>, 30 XI 2022; *Zelens'kyy obhovoryv iz vitseprezydentom Yevrokomisiji finansovu dopomohu Ukraini*, Multymediyna platforma inomovlennya Ukrainy [Зеленський обговорив із віцепрезидентом Єврокомісії фінансову допомогу Україні, Мультимедійна платформа іномовлення України], 18 XI 2022, [online] <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3617351-zelenskij-obgovoryv-iz-viceprezidentom-evrokomisii-finansovu-dopomogu-ukraini.html>, 30 XI 2022; *Zelens'kyy obhovoryv nevidkladnu dopomohu Ukraini do kintsya roku z vitseprezydentom Yevrokomisiji*, Radio Svoboda [Зеленський обговорив невідкладну допомогу Україні до кінця року з віцепрезидентом Єврокомісії, Радіо Свобода], 18 XI 2022, [online] <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskiy-es-dopomoha-ukraini-dombrovskis/32137059.html>, 30 XI 2022.

było łatwe. Po zakończeniu I wojny światowej Niemcy nie były w stanie spłacić w całości swoich długów wojennych wobec krajów zwyciężskich; w 1933 roku III Rzesza po prostu jednostronnie odmówiła wypłaty późniejszych reparacji⁷⁵.

ZASADY REKONSTRUKCJI I ODBUDOWY ORAZ KOORDYNACJA ODBUDOWY

Odbudowa Ukrainy jest dla Europy koniecznością i moralnym obowiązkiem, który będzie wymagał zarówno dodatkowych środków, poza obecnymi wieloletnimi ramami finansowymi UE, ewentualnie poprzez uruchomienie art. 122 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, jak i nowego finansowania pozabudżetowego⁷⁶. Proces odbudowy tego kraju powinien być zróżnicowany pod względem harmonogramu i ryzyka dla bezpieczeństwa, a także z uwagi na narażenie poszczególnych regionów na działania wojenne i szczególne wyzwania związane ze spójnością⁷⁷.

Odbudowa Ukrainy po zakończeniu działań wojennych będzie największym projektem gospodarczym współczesności w Europie. Prezydent Zełenski powiedział to w swoim dorocznym przemówieniu do Rady Najwyższej 28 grudnia 2022 roku. Zaznaczył, że całe terytorium państwa wymaga odbudowy infrastruktury, energetyki, sfery socjalnej i innych obiektów, które nie spełniają wymogów bezpieczeństwa. Jego zdaniem trudno obecnie oszacować, ile środków potrzeba na odbudowę. W tym kontekście wezwał deputowanych ludowych wraz z rządem i Kancelarią Prezydenta do opracowania ram legislacyjnych dających pierwszeństwo udziału w projektach odbudowy tym firmom i przedsiębiorstwom, które były w Ukrainie lub przybyły tam w czasie wojny i tych, które opuściły rynek rosyjski po rozpoczęciu ataku na pełną skalę⁷⁸.

Opublikowane do tej pory plany odbudowy Ukrainy mają ze sobą wiele wspólnego. W dużej mierze gazdają się następujące kwestie:

- Nadrzędnym celem odbudowy powinna być transformacja gospodarki i społeczeństwa Ukrainy poprzez modernizację nie tylko jej infrastruktury, lecz także instytucji gospodarczych, politycznych i społecznych. W ten sposób zostanie zapewnione zdecydowane zerwanie z sowiecką przeszłością Ukrainy i uutorowanie jej drogi do przyłączenia się do UE. W kilku planach użyto sformułowania „odbuduj lepiej”.
- Ukraińcy powinni przejąć inicjatywę w ustalaniu priorytetów odbudowy i jej realizacji. Ukraińska reprezentacja powinna być zróżnicowana i obejmować urzędników

⁷⁵ A. Kortunov, *Is a Marshall Plan...*

⁷⁶ *Opinia Europejskiego Komitetu Regionów – Rola miast...*

⁷⁷ *A Blueprint for the Reconstruction...*

⁷⁸ *Prezydent Ukrainy wystąpił z szchorichnym Poslanniam do Verkhovnoyi Rady ta vruchyv derzhavni naborody ukrajinśkym zakhysnykam* [Президент України виступив зі щорічним Посланням до Верховної Ради та вручив державні нагороди українським захисникам], 28 XII 2022, [online] <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-vistupiv-zi-shorichnim-poslanniam-do-verh-80121>, 6 I 2023.

państwowych i samorządowych oraz liderów społeczeństwa obywatelskiego i sektora prywatnego.

- Kraje i instytucje darczyńcy powinny rygorystycznie i wspólnie nadzorować pomoc w odbudowie, aby zapewnić osiągnięcie celów programu i udaremnienie endemicznej korupcji na Ukrainie. Niezbędne elementy skutecznego nadzoru obejmują przejrzyste procesy zaopatrzenia i zarządzania finansami, jasne cele pośrednie oraz niezależne mechanizmy nadzoru i audytu.
- Odbudowa zajmie znaczną ilość czasu – może 10, a może więcej lat, ale kontynuowanie pomocy w nieskończoność podważyłoby zdolność Ukrainy do osiągnięcia samowystarczalności. Pomoc, przynajmniej na wczesnych etapach odbudowy, powinna mieć przede wszystkim formę dotacji, aby uniknąć obciążania Ukrainy niemożliwym do zarządzania długiem⁷⁹.

Aby uniknąć sprzeczności i zapewnić skuteczny nadzór, darczyńcy muszą koordynować administrowanie swoją pomocą na odbudowę. Jeden naród będzie beneficjentem, a wiele krajów i instytucji międzynarodowych – darczyńcami, co stanowi wyzwanie w zakresie koordynacji. Plany różnią się zatem znacznie co do tego, jak ta koordynacja powinna być zorganizowana i kto powinien nią kierować. Bank Światowy ustanowił fundusz powierniczy wielu darczyńców⁸⁰. Komisja Europejska wzywa do stworzenia „międzynarodowej platformy koordynacyjnej”, której współprzewodniczącymi będą ona i rząd Ukrainy. Szczegóły takiej platformy są przedmiotem trwających negocjacji między Komisją, ukraińskim rządem i członkami G7⁸¹. CEPR proponuje zarządzanie pomocą za pośrednictwem nowej niezależnej agencji utworzonej lub zatwierdzonej przez UE. Niemiecki Fundusz Marshalla w Stanach Zjednoczonych sugeruje, że G7 powinna objąć przewodnictwo w partnerstwie z rządem ukraińskim, jednocześnie dopuszczając możliwość udziału krajów spoza G7, takich jak Australia⁸².

Ukraińcy powinni przejąć ten proces, ale aby odbudowa zakończyła się prawdziwym sukcesem, o przyszłości Ukrainy powinien decydować jej naród. Innymi słowy, Ukraińcy powinni przejąć ten proces.

PODSUMOWANIE

Historia planu Marshalla jest pouczająca i inspirująca dla tych, którzy myślą o jego nowocześniejszej wersji dla Ukrainy. Gdy Rosja zaczęła wojnę z tym krajem, dziedzictwo planu Marshalla nabrało nowego znaczenia. Plan z 1947 roku dał milionom Europejczyków

⁷⁹ D. Skidmore, D. Wessel, E. Asdourian, *Financing and Governing the Recovery...*

⁸⁰ *World Bank Mobilizes an Emergency Financing Package of over \$700 Million for Ukraine*, World Bank, 7 III 2022, [online] <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/03/07/world-bank-mobilizes-an-emergency-financing-package-of-over-700-million-for-ukraine>, 22 XII 2022.

⁸¹ J. Rudolph, N. Eisen, *Takeaway from Berlin Ukraine Recovery Conference: Donor Coordination for Ukraine is Coming but Not Here Yet*, 27 X 2022, [online] <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2022/10/27/takeaway-from-berlin-ukraine-recovery-conference-donor-coordination-for-ukraine-is-coming-but-not-here-yet>, 22 XII 2022.

⁸² D. Skidmore, D. Wessel, E. Asdourian, *Financing and Governing the Recovery...*

nadzieję i pewność, że istnieje lepsza przyszłość. W niecałe cztery lata wzrost gospodarczy w krajach Europy Zachodniej był o 35% wyższy niż w okresie przedwojennym, ich podejście gospodarcze zmodernizowano, a ich gospodarki lepiej radziły sobie z trudnościami. Nic dziwnego, że przywódcy europejscy tak często mówią o planie Marshalla i szukają wersji na miarę XXI wieku dla Ukrainy.

Ale plan Marshalla miał wpływ również na Stany Zjednoczone. Podczas gdy wielu Amerykanów uważało, że był to akt hojności, w rzeczywistości był on wyrazem dążenia USA do realizacji własnych strategicznych interesów, które obejmowały polityczną stabilizację Europy, jej integrację gospodarczą i transatlantyckie ramy bezpieczeństwa.

Plan Marshalla i utworzenie NATO ostatecznie przekreśliły ambicje Stalina dotyczące Europy Zachodniej po II wojnie światowej. Dziś dostarczenie Ukrainie broni przez Stany Zjednoczone oraz wkład wojskowy sojuszników USA umożliwiły temu krajowi samoobronę i, miejmy nadzieję, przywrócenie pełnej integralności terytorialnej. Wsparcie makroekonomiczne umożliwiło z kolei dalsze funkcjonowanie gospodarki. Decyzja UE o przyznaniu Ukrainie statusu kandydata do Unii zasymiluje kraj gospodarczo i politycznie. Brakuje jednak ostatniego i najważniejszego elementu tej politycznej układanki: odbudowy i modernizacji Ukrainy, aby ostatecznie przekroczyła ona przedwojenny poziom gospodarczy.

Jeśli Ukraina zostanie pomyślnie odbudowana z pomocą Zachodu, będzie to skok naprzód dla całego regionu. Podobnie jak 16 pierwotnych odbiorców planu Marshalla, Ukraina jest krajem o fundamentach demokratycznych, pragnącym ściślej zintegrować się z Zachodem. Wzmocnienie ukraińskich instytucji pomogłoby jej na dalszej drodze ku pełnej demokratyzacji i integracji z Zachodem.

Ukraińscy eksperci uważają, że nowy plan Marshalla zasadniczo zmieni postsowiecką Ukrainę, a skok gospodarczy, jaki Ukraina będzie mogła dzięki niemu wykonać, jest w stanie uczynić z niej regionalnego lidera⁸³. Ukraina ma znaczne rezerwy gazu oraz rozwinięty system gazociągów i magazynów, dzięki czemu może dostarczać gaz zarówno dla siebie, jak i dla Europy. Musi przy tym nadal służyć jako mur chroniący Europejczyków przed Rosją. Ale jest jeden ważny warunek: Ukraińcy muszą pozbyć się korupcji, nepotyzmu i kumoterstwa, co doprowadzi do ogromnego wzrostu gospodarczego. Globalne fundusze umożliwią zbudowanie nowej Ukrainy i odejście na zawsze od przestarzałych technologii, które ta odziedziczyła po „sowieckiej” erze.

To, jak udany okaże się plan Marshalla dla Ukrainy, zależy przede wszystkim od samych Ukraińców. Kraj ryzykuje utratę zaufania i przywództwa, jeśli zmarnuje tę historyczną szansę, a biurokracja i korupcja zatrzymają procesy naprawy. Wrogowie wewnętrzni mogą okazać się bardziej niebezpieczni niż Rosja.

Nadszedł czas, by czerpiąc inspirację z sukcesu planu Marshalla, zaprojektować i wdrożyć ograniczony w czasie i ukierunkowany program odbudowy Ukrainy. Mówiąc najprościej: nowoczesny plan Marshalla dla Ukrainy wniesie decydujący wkład

⁸³ „Plan Marshalla” dlya Ukrainy: ukraińtsi mozbut’ zmarnuvaty sviy shans cherez byurokratiyu, kumivstvo i koruptsiyu [„План Маршалла” для України: українці можуть змарнувати свій шанс через бюрократію, кумівство і корупцію], TSN, 30 V 2022, [online] <https://tsn.ua/ato/plan-marshalla-dlya-ukrayini-ukrayinci-mozhut-zmarnuvati-sviy-shans-cherez-byurokratiyu-kumivstvo-i-korupciyu-2074780.html>, 15 X 2022.

w ostateczne pokonanie rewizjonistycznych ambicji prezydenta Władimira Putina w świecie XXI wieku, jednocześnie wzmacniając demokratyczną Ukrainę i jednocząc zachodnich sojuszników. Z mapą w postaci planu Marshalla z pewnością możemy dać nadzieję narodowi ukraińskiemu.

BIBLIOGRAFIA

- A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine*, red. T. Becker i in., London 2022, [online] https://cepr.org/system/files/publication-files/147614-a_blueprint_for_the_reconstruction_of_ukraine.pdf.
- Bilefsky D., Cumming-Bruce N., *Ukraine's Prime Minister Says Rebuilding Will Cost \$750 Billion*, „New York Times” 2022, 5 VII, [online] <https://www.nytimes.com/2022/07/05/world/europe/ukraines-prime-minister-says-rebuilding-will-cost-750-billion.html>.
- Buha V., *Khto i yak vidbudovувatyme zruynovani ukrayins'ki міста? „Zaprosbuyemo polyakiv do spivpratsi”* [Бура В., *Хто і як відбудовуватиме зруйновані українські міста? „Запрошуємо поляків до співпраці”*], незалежна, 19 IX 2022, [online] <https://niezalezna.pl/457646-%D0%A5%D1%82%D0%BE-%D1%96-%D1%8F%D0%BA->.
- Byendikov D., *Ukrayina poprosyla stvoryty „finansovyy Ramshtayn”, Yevrosoyuz poobitsyav €18 mlrd.* [Бендіков Д., Україна попросила створити „фінансовий Рамштайн”, Євросоюз пообіцяв €18 млрд.], UBR, 25 X 2022, [online] <https://ubr.ua/uk/finances/finance-ukraine/ukraina-poprosila-sozdat-finansovij-ramshtajn-evrosoyuz-poobeshhal-e18-mlrd>.
- Carew A., *Labour Under the Marshall Plan: The Politics of Productivity and the Marketing of Management Science*, Manchester 1987.
- Ciepielewski B., *Polskie firmy chcą odbudować Ukrainę. Napłynęło już 1200 zgłoszeń*, Strefa Biznesu, 7 X 2022, [online] <https://strefabiznesu.pl/polskie-firmy-chca-odbudowac-ukraine-naplynelo-juz-1200-zgloszen/ar/c3-16942075>.
- Conley H.A., *A Modern Marshall Plan for Ukraine: Seven Lessons from History to Deliver Hope*, GMF, 3 X 2022, [online] <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2022-10/A%20Modern%20Marshall%20Plan%20for%20Ukraine.pdf>.
- CSIS Launches New Ukraine Economic Reconstruction Commission, CSIS, 12 VII 2022, [online] <https://www.csis.org/news/csis-launches-new-ukraine-economic-reconstruction-commission>.
- Dzięki platformie wsparcia United24 zebrano ponad 161 mln dolarów dla Ukrainy*, TVP Polonia, 2 VIII 2022, [online] <https://polonia.tvp.pl/61613785/dzieki-platformie-wsparcia-united24-zebrano-ponad-161-mln-dolarow-dla-ukrainy>.
- European Plan for Ukraine: Building a Story of Success*, [online] <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2017/11/Presentation-EuropeanPlanUkraineupdate>.
- Expert Conference Under the German G7 Presidency Donor Platform to Help Rebuild Ukraine*, G7 Germany, 24 X 2022, [online] <https://www.g7germany.de/g7-en/news/g7-articles/ukraine-recovery-conference-2129426>.
- Fast Recovery Plan*, Voks Ukrayina [Вокс Україна], 31 X 2022, [online] <https://voxukraine.org/manipulyatsiya-zelenskyj-zayavyv-shho-u-kyeiva-nemaye-ni-tsenta-i-poprosyv-17-mlrd-dlya-shvydkogo-vidnovlennya/>.

- Fast Recovery Plan: v OP rozpovily pro stvorennya fondu dlya vidbudovy zruynovanykh viynouy ob'ektiv*, Mułtymediyna platforma inomovlennya Ukrainy [Fast Recovery Plan: в ОП розповіли про створення фонду для відбудови зруйнованих війною об'єктів, Мультимедійна платформа іномовлення України], 28 IX 2022, [online] <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3581359-fast-recovery-plan-v-op-rozpovili-pro-stvorennya-fondu-dla-vidbudovi-zrujnovanih-vijnou-obektiv.html>.
- Fragment przemówienia sekretarza stanu USA George'a Marshalla na zebraniu klubu absolwentów Harvardu, wygłoszonego w Cambridge w stanie Massachusetts 5 VI 1947 r., [w:] *Wiek XX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli i studentów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1998.
- Hogan M.J., *The Marshall Plan. America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947-1952*, Cambridge 1987.
- Hordiychuk D., *V Ukraini stvoryat' Fond vidnovlennya za p'yat'ma napryamkami*, *Ekonomichna pravda* [Гордійчук Д., В Україні створюють Фонд відновлення за п'ятьма напрямками, Економічна правда], 9 IV 2022, [online] <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/9/685503/>.
- Kirkegaard J. i in., *Designing Ukraine's Recovery in the Spirit of the Marshall Plan*, GMF, 7 IX 2022, [online] https://www.gmfus.org/sites/default/files/2022-09/Designing%20Ukraine%E2%80%99s%20Recovery%20in%20the%20Spirit%20of%20the%20Marshall%20Plan_0.pdf.
- Korobchuk P., *Pam'yatnyk vid slova pam'yat': yak Ukrayina vidbudovuvatyme rozbombleni mista*, *Suspil'ne* [Коробчук П., Пам'ятник від слова пам'ять: як Україна відбудовуватиме розбомблені міста, Суспільне], 9 IV 2022, [online] <https://suspilne.media/226508-pamatnik-vid-slova-pamat-ak-ukraina-vidbudovuvatime-rozbombleni-mista/>.
- Kortunov A., *Is a Marshall Plan for Ukraine Possible?*, *Modern Diplomacy*, 28 XI 2022, [online] <https://moderndiplomacy.eu/2022/11/28/is-a-marshall-plan-for-ukraine-possible/>.
- Kowalska O., *Krayiny YES vidnovlyuvatymut' ukrayins'ki mista. Skil'ky hroshey na tse potribno?* [Країни ЄС відновлюватимуть українські міста. Скільки грошей на це потрібно?], *Ukrayina.pl*, 11 V 2022, [online] <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183471,28440581,1050-1088-1072-1111-1085-1080-1028-1057-1074-1110-1076-1085-1086-1074-1083-1102-1074-1072-1090-1080-1084-1091-1090-1100.html>.
- Kowalski K., *Plan Marshalla. Uwarunkowania i skutki gospodarczo-polityczne*, Łódź 2014.
- Kryts'ka I., Shevchuk S., *2500 ekspertiv dva misyatsi pysbut' plan dlya pislyavoeyennoyi Ukrainy. Yak vlashtovana ta chym zaymaet'sya stvorena Zelens'kym Natsrada vidnovlennya* [Крицька І., Шевчук С., 2500 експертів два місяці пишуть план для післявоєнної України. Як влаштована та чим займається створена Зеленським Нацрада відновлення], *Forbes*, 17 VI 2022, [online] <https://forbes.ua/inside/2500-ekspertiv-dva-misyatsi-pishut-plan-dlya-pislyavoennoi-ukraini-yak-vlashtovana-ta-chim-zaymaetsya-stvorena-zelenskim-natsrada-vidnovlennya-17062022-6666>.
- Kubilius A., *W. Europe Needed a Marshall Plan in 1947: In 2017 Marshall Plan is Needed for Ukraine*, *Delfi*, 26 V 2017, [online] <https://www.delfi.lt/en/politics/w-europe-needed-a-marshall-plan-in-1947-in-2017-marshall-plan-is-needed-for-ukraine.d?id=74755906>.

- Maksiuta A., *The Marshall Plan for Ukraine: a New Opportunity or Another Disappointment?*, Euromaidan Press, 20 X 2017, [online] <https://euromaidanpress.com/2017/10/20/the-marshall-plan-for-ukraine-a-new-opportunity-or-another-disappointment/>.
- Marshall Plan. European-United States History*, Encyclopedia Britannica, 27 I 2020, [online] <https://web.archive.org/web/20210817141443/https://web.archive.org/www.britannica.com/event/Marshall-Plan>.
- Oficjalna strona prezydenta Ukrainy, [online] https://t.me/V_Zelenskiy_official/3763.
- Opinia Europejskiego Komitetu Regionów – Rola miast i regionów UE w odbudowie Ukrainy*, [online] <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2022-498-12,72103428.html>.
- Paulishvili Z., *Providni krainy Yevropy vidbudovuvatymut' Ukrainy – Hayday, Poperedn'o plan otsynuyut' u 750 ml'yardiv dolariv* [Пауалішвілі З., Провідні країни Європи відбудовуватимуть Україну – Гайдай, Попередньо план оцінюють у 750 мільярдів доларів], LB.ua, 5 VII 2022, [online] https://lb.ua/economics/2022/07/05/522198_providni_kraini_ievropi.html.
- „Plan Marshalla dlya Ukrainy”: 5 mlrd yevro na rik zabezpechat' zrostannya ekonomiky do 6-8%, Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [„План Маршалла для України”: 5 млрд євро на рік забезпечать зростання економіки до 6-8%, Міністерство економіки України], 14 IX 2017, [online] <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7f85c61e-6837-4694-aa9b-9c25d69a998d&title=PlanMarshallaDliaUkraini-5-MlrdvroNaRikZabezpechatZrostanniaEkonomikiDo6-8->
- „Plan Marshalla” dlya Ukrainy: ukrayintsi mozhut' zmarnuvaty sviy shans cherez byurokratiyu, kumivstvo i koruptsiyu [„План Маршалла” для України: українці можуть змарнувати свій шанс через бюрократію, кумівство і корупцію], TSN, 30 V 2022, [online] <https://tsn.ua/ato/plan-marshalla-dlya-ukrayini-ukrayinci-mozhut-zmarnuvati-svii-shans-cherez-byurokratiyu-kumivstvo-i-korupciyu-2074780.html>.
- Plan Vidnovlennya Ukrainy* [План Відновлення України], [online] <https://recovery.gov.ua/>.
- Plan Vidnovlennya Ukrainy. Natsional'na rada z vidnovlennya* [План Відновлення України. Національна рада з відновлення], VII 2022, [online] <http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/203077c.pdf>.
- Prezydent Ukrainy vystupyv zi shchorichnym Poslannyam do Verkhovnoyi Rady ta vruchyv derzhavni nahorody ukrayins'kym zakhysnykam* [Президент України виступив зі щорічним Посланням до Верховної Ради та вручив державні нагороди українським захисникам], 28 XII 2022, [online] <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-vistupiv-zi-shorichnim-poslannyam-do-verh-80121>.
- Prezydent Ukrainy зустрівся з виконавчим віце-президентом Єврокомісії* [Президент України зустрівся з виконавчим віце-президентом Єврокомісії], 18 XI 2022, [online] <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zustrivsiya-z-vikonavchim-vice-prezidentom-79237>.
- Prykhod'ko B., „Finansovy Ramshayn”. Chyym koshtom budut' vidnovlyuvaty Ukrainy ta yak derzhava poverne broshi Zakhodu [Приходько Б., „Фінансовий Рамштайн”. Чиїм коштом будуть відновлювати Україну та як держава поверне гроші Заходу], UBR, 31 X 2022, [online] <https://ubr.ua/uk/finances/macroeconomics-ukraine/finansoviy-ramshtajn-za-chej-schet-budut-vosstanavlivat-ukrainu-i-kak-strana-vernet-zapadu-dolg>.

- Rebuilding Ukraine: Principles and Policies*, Paris Report 1, red. Y. Gorodnichenko, I. Sologoub, B. Weder di Mauro, Paris 2022, [online] https://new.cepr.org/system/files/publication-files/178114-paris_report_1_rebuilding_ukraine_principles_and_policies.pdf.
- Relief, Recovery and Resilient Reconstruction Supporting Ukraine's Immediate and Medium-Term Economic Needs*, World Bank, 21 IV 2022, [online] <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099608405122216371/pdf/IDU08c704e400de7a048930b8330494a329ab3ca.pdf>.
- Rudolph J., Eisen N., *Takeaway from Berlin Ukraine Recovery Conference: Donor Coordination for Ukraine Is Coming but Not Here Yet*, 27 X 2022, [online] <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2022/10/27/takeaway-from-berlin-ukraine-recovery-conference-donor-coordination-for-ukraine-is-coming-but-not-here-yet/>.
- Shalal A., *Ukraine's Zelenskiy „Rings” NYSE Bell, Seeks \$400 bln in Foreign Investment*, Reuters, 6 IX 2022, [online] <https://www.reuters.com/markets/us/ukraines-zelenskiy-rings-nyse-bell-quest-foreign-investment-2022-09-06/>.
- Skidmore D., Wessel D., Asdourian E., *Financing and Governing the Recovery, Reconstruction, and Modernization of Ukraine*, Brookings, 3 XI 2022, [online] <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2022/11/03/financing-and-governing-the-recovery-reconstruction-and-modernization-of-ukraine/>.
- SkyUp Airlines Partners with the UNITED24 Fundraising Platform: The First UNITED24-Branded Plane is Already Cruising*, SkyUp Airlines, 3 XI 2022, [online] https://skyup.aero/en/news/aviakompaniya-skyup-stala-partnerom-fandrejzingsovoyi-platformi-united24-pershij-litak-brendovanij-united24-vzhe-zdijsnyuye-rejsi_446.
- Steil B., *Plan Marshalla. Postawić świat na nogi*, przeł. K. Bażyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Kraków 2020.
- Szatlach M., *Plan Marshalla. Amerykańska wizja integracji europejskiej*, Bydgoszcz 2008.
- Ukaz Prezidenta Ukrainy №266/2022. Pytannya Natsional'noyi rady z vidnovlennya Ukrainy vid naslidkiv viyny* [Указ Президента України №266/2022. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни], [online] <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>.
- Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Estimated \$349 Billion*, World Bank, 9 IX 2022, [online] <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/09/09/ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-estimated-349-billion>.
- Ukraine's National Recovery Plan*, National Recovery Council, VII 2022, [online] https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c166751fcf41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf.
- Ukrayina. Shvydka otsinka zavdanoyi shkody ta potreb na vidnovlennya*, Minrehion Ukrainy [Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення, Мінрегіон України], VIII 2022, [online] https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/zvit-shvydka-oczinka-zavdanoyi-shkody-ta-potreb-na-vidnovlennya_ukr-1.pdf.
- UNITED24, [online] <https://u24.gov.ua/>.
- Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment*, World Bank, 23 III 2022, [online] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/da/ip_23_1852.

- Voytyuk T., *Plan vidbudovy Ukrainy mistyt' 24 tomy. Sheho vin peredbachaye*, Suspilne [Войтюк Т., План відбудови України містить 24 томи. Що він передбачає, Суспільне], 4 VII 2022, [online] <https://suspilne.media/256982-plan-vidbudovi-ukraini-mistit-24-tomi-so-vin-peredbacae/>.
- World Bank Mobilizes an Emergency Financing Package of over \$700 Million for Ukraine*, World Bank, 7 III 2022, [online] <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/03/07/world-bank-mobilizes-an-emergency-financing-package-of-over-700-million-for-ukraine>.
- YES vidbudovuvatyme mista-pobratymy v Ukraini* [ЄС відбудовуватиме міста-побратими в Україні], Financial Club, 28 IV 2022, [online] <https://finclub.net/ua/news/yes-vidbudovuvatyme-mistapobratymy-v-ukraini.html>.
- Zelens'kyu na samiti Forbes 400: Investytsiyi v Ukrainu stanut' vneskom u zmitsnennya bezpeky svitu*, Multymediyna platforma inomovlennya Ukrainy [Зеленський на саміті Forbes 400: Інвестиції в Україну стануть внеском у зміцнення безпеки світу, Мультимедійна платформа іномовлення України], 23 IX 2022, [online] <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3578060-zelenskij-na-samiti-forbes-400-investicii-v-ukrainu-stanut-vneskom-u-zmicnenna-bezpeki-svitu.html>.
- Zelens'kyu obhovoryv iz vitseprezydentom Yevrokomisiji finansovu dopomohu Ukraini*, Multymediyna platforma inomovlennya Ukrainy [Зеленський обговорив із віцепрезидентом Єврокомісії фінансову допомогу Україні, Мультимедійна платформа іномовлення України], 18 XI 2022, [online] <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3617351-zelenskij-obgovoriv-iz-viceprezydentom-evrokomisii-finansovu-dopomogu-ukraini.html>.
- Zelens'kyu obhovoryv nevidkladnu dopomohu Ukraini do kintsya roku z vitseprezydentom Yevrokomisiji*, Radio Svoboda [Зеленський обговорив невідкладну допомогу Україні до кінця року з віцепрезидентом Єврокомісії, Радіо Свобода], 18 XI 2022, [online] <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-es-dopomoha-ukraini-dombrovskis/32137059.html>.
- Zhalilo Y., *Plan Marshalla 2.0 chy chervovyy skarb het'mana Polubotka?*, ISED [Жаїло Я., План Маршалла 2.0 чи червовий скарб гетьмана Полуботка?, ISED], 4 X 2017, [online] <http://iser.org.ua/analitika/ekonomichnii-analiz/plan-marshalla-20-chi-chergovii-skarb-getmana-polubotka>.

Olga WASIUTA – profesor, doktor habilitowany, Dyrektor Instytutu Bezpieczeństwa i Informatyki Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Zajmuje się problematyką bezpieczeństwa regionalnego i europejskiego oraz wojną hybrydową. Jest autorką lub współautorką ponad 300 publikacji naukowych, w tym kilkudziesięciu monografii, oraz współredaktorem monografii poświęconych bezpieczeństwu. Uczestniczyła czynnie w kilkudziesięciu międzynarodowych konferencjach w Polsce i za granicą.